

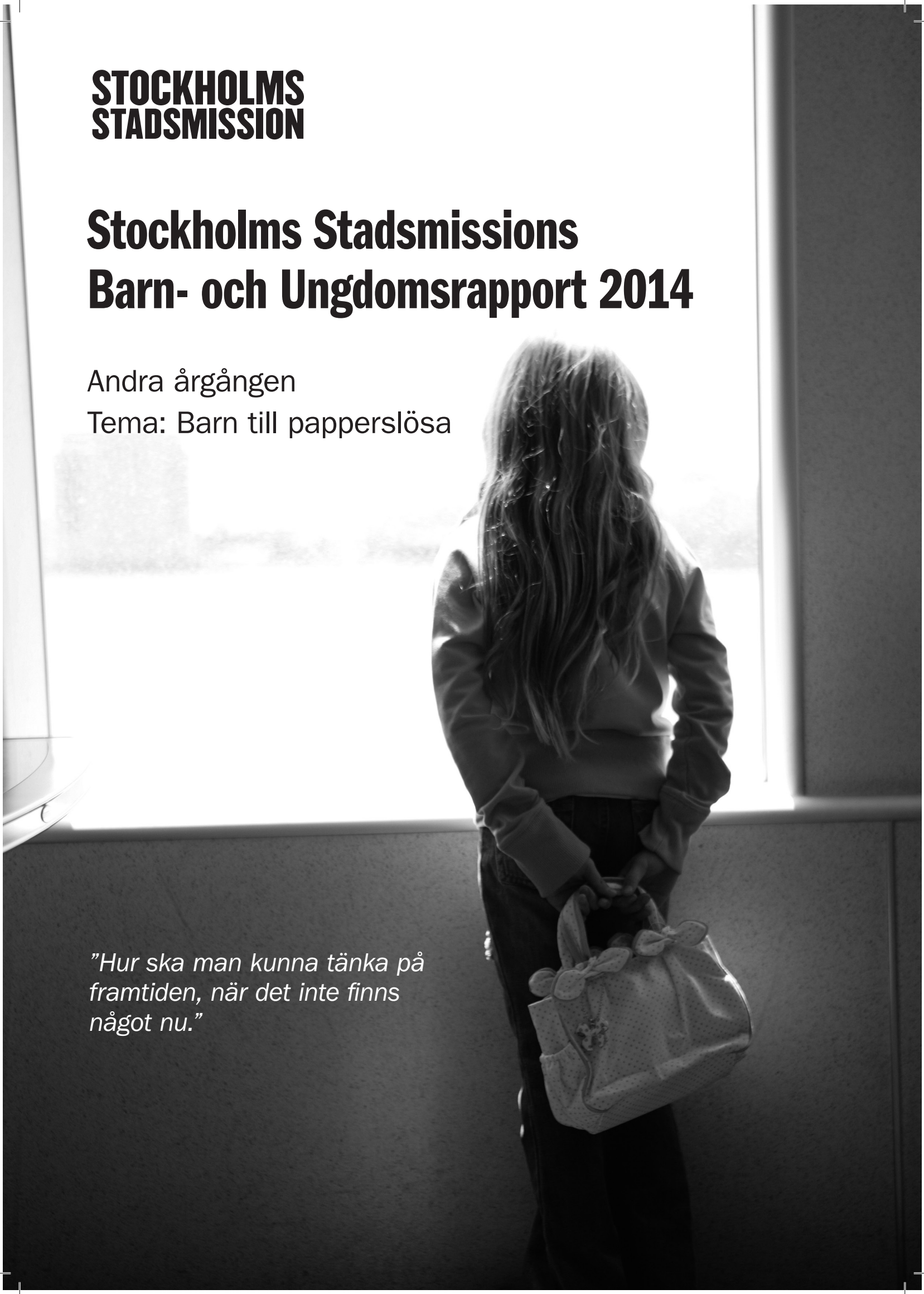
**STOCKHOLMS
STADSMISSION**

Stockholms Stadsmissions Barn- och Ungdomsrapport 2014

Andra årgången

Tema: Barn till papperslösa

*"Hur ska man kunna tänka på
framtiden, när det inte finns
något nu."*

Innehåll

Förord	4
Sammanfattning	5
Inledning	6
1. Barnen alla ser – en uppväxt präglad av sociala riskfaktorer	7
Barn som växer upp i hem med bristande ekonomiska resurser	7
Långvarigt försörjningsstöd – förstärker riskerna för ett livslångt socialt utanförskap	8
Barn och ungas livskvalitet försämras av otrygghet	9
Trösklarna in i arbetslivet är för höga för många unga	9
Bostadsbristen bidrar till att öka barn och ungas utanförskap	10
Stora hälsoskillnader mellan olika grupper av barn och unga	11
Skolan kan utjämna skillnaderna	12
Stockholms Stadsmissions verksamheter för barn och unga	14-16
2. Barnen ingen ser – en uppväxt präglad av livet som gömd	17
Inledning	17
Hur många lever som papperslösa i Sverige?	18
Fattigdomen är absolut och boendeförhållandena är osäkra	19
Rätten till stöd och offentliga bidrag är ytterst begränsad	20
Bristande tillgång till hälso- och sjukvård	21
Barn och unga som far illa	21
Kvinnor och barn löper en ökad risk att utsättas för våld	21
Socialtjänstens skyldighet att anmäla missförhållanden	22
Barn till papperslösa har rätt att gå i skolan...	22
... men skolorna är inte anpassade för denna grupp av elever	23
Få irreguljära migranter har möjlighet att legalisera sin tillvaro	25
3. Avslutning och diskussion	27
4. Rekommendationer	29
Referenser	31-33
Appendix	34-36

Förord

Att stödja och hjälpa barn och unga har varit en del av Stockholms Stadsmissions verksamhet i över 160 år. Längre arbetade vi för att förbättra villkoren barn och unga i ett samhälle som blev allt bättre att växa upp i. Steg för steg infördes reformer som barn- och bostadsbidrag, en utvecklad barnomsorg och en hög bostadsstandard, vilka bidragit till att utjämna de materiella skillnaderna mellan barn och unga. Införandet av mödra- och barnvårdscentraler, skolhälsovården och tillgång till barn- och ungdomspsykiatrisk rådgivning och behandling har bidragit till att förebygga ohälsa och främja hälsa. Allmän och kostnadsfri utbildning ledde till att alla fick en chans att utbilda sig och skapa ett bättre liv.

De senaste åren har dock Stockholms Stadsmission upplevt ett samhälle där skyddsneten blir glesare och stundtals brister.

I dagens välfärdssamhälle finns barn som inte går i skolan, som inte kan räkna med att äta sig mätta alla dagar, ha varma kläder på vintern eller ha ett tak över huvudet. Barn till papperslösa växer upp i ett parallellt samhälle, där de numera i teorin har rätt att gå i skolan och få sjukvård, men där de i praktiken inte alltid har möjlighet att utnyttja dessa rättigheter.

De är inte den enda grupp av barn och unga som möter svårigheter under uppväxten. Barn som växer upp i storstädernas socioekonomiskt utsatta områden ges inte tillräckligt stöd för att kompensera för de förhöjda risker de utsätts för under barndomen. Skillnaderna i förutsättningar ökar åter i samhället.

Det märker inte minst Stockholms Stadsmission i sitt arbete med dessa barn och unga. Stockholms Stadsmission finns till hands som ett nödvändigt komplement, när inte det offentliga samhällets resurser och insatser räcker till. Vår utgångspunkt är att det går att förändra livssituationen till det bättre för alla som har hamnat utanför. Organisationens viktigaste uppgift är att hjälpa människor, i alla åldrar, att bygga upp en tro på sin egen förmåga och återta makten över sina liv.

För tio år sedan mötte Stockholms Stadsmissions medarbetare huvudsakligen barn och unga som hade svårt att tillgodose sig sina rättigheter och få stöd för sina behov. I dag möter vi i även barn och unga som har svårt att få stöd för sina behov, men situationen förvärras ofta av svårigheter att förstå vilka möjligheter som finns att söka stöd och hjälp, segregation, svårigheter att få tillträde till bostads- och arbetsmarknaden och fattigdom. Därmed krävs det mer från Stockholms Stadsmission för att hjälpa dem som söker sig till våra verksamheter, samtidigt som de hjälpsökande blir allt fler.

Ungdomsrapporten är den andra ungdomsrapporten som Stockholms Stadsmission ger ut. Den första rapporten gavs ut hösten 2013. Anders Hjern, professor i social epidemiologi för barn och ungdomar vid Karolinska institutet och Centre for Health Equity Studies (CHESS) i Stockholm, har under rapportproduktionen läst och lämnat synpunkter på manus, allt i syfte att säkerställa skildringens överensstämmelse med aktuell forskning. Ansvar för rapporten och dess innehåll vilar dock ytterst på Stockholms Stadsmission.

Marika Markovits
Direktor
Stockholms Stadsmission

Sammanfattning

Många barn och unga ges inte ges tillräckliga förutsättningar för att utveckla sin fulla potential i dag. Särskilt tydligt är detta för de barn och unga som växer upp i storstädernas mest socioekonomiskt utsatta stadsdelar.

I rapporten går ett antal kända riskfaktorer som bristande ekonomiska resurser, tilltagande bostadssegregation, och ökad risk att drabbas av sämre fysiskt och psykisk hälsa igenom. Resultatet visar att det finns stora skillnader mellan stadsdelarna, men även mellan de olika storstäderna. De största problemen tycks finnas i Malmö, medan en del av stadsdelarna i Stockholmsområdet placerar sig nära riksnittet i vissa kategorier. Statistiken visar att det går att påverka situationen till det bättre, trots att förutsättningarna till förbättring inte alltid är de bästa.

Den viktigaste faktorn för att utjämna den ekonomiska och sociala utsattheten är skolan. Det är därför oroväckande, både på kort och på lång sikt, att skolan blir allt sämre att klara sitt kompensatoriska uppdrag. I många stadsdelar är så många som 30-40 procent av eleverna obehöriga till gymnasieskolan. Risken är hög att denna grupp av unga fastnar i ett livslångt utanförskap innan de har hunnit ta steget in i vuxenvärlden.

Den mest utsatta gruppen av barn och unga i samhället är dock de uppskattningsvis 2000-3000 barn till papperslösa som antas bo i Sverige. Även om de på senare år fått rätt att gå i skolan och tillgång till vård och tandvård är de fortfarande helt rättslösa på många andra områden. Många av dessa barn växer upp i stor ensamhet med bristande kontakter med andra barn. Fattigdomen och trångboddheten är utbredd och risken att utsättas för våld i nära relationer är högre än för andra barn.

Från och med läsåret 2013/14 har barn till irreguljära migranter laglig rätt att gå i skolan. Stockholms Stadsmission har låtit undersökningsföretaget Ipsos intervjua de kommunala skolcheferna i 51 kommuner i landets tre största storstadsområden om deras erfarenheter av det första skolåret som de var skyldiga att erbjuda undervisning. Resultatet visar att kommunerna i stort sett är nöjda med sina insatser, trots att det finns uppenbara brister.

- Hälften av de 51 kommuner som enkäten omfattade uppger att barn till papperslösa gått i grundskolan. I de flesta fallen har antalet elever inte ökat sedan barnen fick rätt att gå i skolan. Sex av tio kommuner uppger dock att det kan finnas barn till papperslösa, som går i skolan som man inte känner till. Informationen inom kommunen och till gruppen papperslösa/gömnda om rätten att gå i skolan kan bli bättre.
- Sju av tio kommuner anger att de i mycket hög utsträckning gör en individuell prövning av barnens behov av utbildning. Skolinspektionen har dock funnit flera brister i kommunernas förmåga att ge asylsökande elever individuell prövning. Eftersom asylsökande barn omfattas av samma regelverk som barn till papperslösa finns det skäl att ifrågasätta kommunernas bedömning på denna punkt.
- En majoritet av barnen får betyg, men en tredjedel av kommunerna uppger att de inte vet om eleverna får betyg eller inte. Åtta procent av kommunerna uppger att de inte ger betyg. Resultatet är anmärkningsvärt. Kommunerna ansvarar för att garantera varje elevs rätt till skolgång. I detta ansvar ingår att se till att eleven också kan få betyg. Det finns ett behov av klargörande riktlinjer i denna fråga.
- Sju av tio kommuner uppger att de saknar särskilda rutiner för att hantera gömda och barn till papperslösa när de far illa. Man utgår från att socialtjänsten kopplas in precis som när andra barn far illa. Men barn till papperslösa är inte som alla andra barn. Familjerna skräck för alla typer av myndighetskontakter försvårar dessa ärenden. Även på detta område behövs klargörande riktlinjer och särskilda rutiner.
- I två kommuner i olika storstadsregioner har polis hämtat ett gömt eller papperslöst barn i skolan, trots att detta i normalfallet strider mot praxis och dessutom går emot det allmänna råd som Rikspolisstyrelsen redan i augusti 2013 flaggade för att man ämnade utfärda. Även på detta område finns det skäl att skärpa regelverket.

Inledning

Sverige är ett av världens bästa länder att växa upp i sett till hälsa, tillgång på utbildning, boende och ekonomisk välfärd. Men alla barn har det inte lika bra. Det finns en växande grupp barn och unga som inte ges samma chanser. Det blir alltmer uppenbart att många barn och unga som växer upp i socioekonomiskt utsatta stadsdelar inte ges tillräckliga förutsättningar att bryta det sociala och ekonomiska utanförskapet de fötts in i.

Syftet med Barn och ungdomsrapporten är att återkommande sammanställa tillgänglig fakta och statistik om barn och unga som växer upp i dessa stadsdelar. Vi hoppas att vi både kan beskriva och synliggöra de riskfaktorer som kan komma att påverka barn och unga under deras uppväxt, men även peka på den positiva utveckling som också sker i dessa stadsdelar.

Rapporten består av två delar. I den första delen ges en aktuell bild av barn och ungas uppväxtvillkor i de mest socioekonomiskt utsatta stadsdelarna i landets tre största storstadsregioner – Stockholm, Göteborg och Malmö. Det statistiska urvalet utgår från Statistiska Centralbyråns statistik. I den här rapporten redovisas följande områden: Husby, Rinkeby, Skärholmen, Tensta, Alby, Fittja, Hallunda-Norsborg, Flemingsberg, Vårby Gård, Fisksätra, Hovsjö och Ronna i Stockholmsområdet. Gårdsten, Norra Biskopsgården, Hjällbo och Bergsjön i Göteborg och Fosie, Hyllie, Rosengård och Södra Innerstaden i Malmö.

I den andra delen av rapporten ges plats för ett tema som beslutas utifrån en aktuell och angelägen samhällsutmaning, som Stockholms Stadsmission identifierat utifrån de behov vi möter i vår egen verksamhet. I år är temat barn till papperslösa. En del av faktaunderlaget till denna del av rapporten är baserat på en undersökning om barn till papperslösas skolgång som företaget Ipsos utfört för Stockholms Stadsmissions räkning men också på Stockholms Stadsmissions egen statistik och intervjuer med barn till papperslösa.

1. Barnen alla ser – en uppväxt präglad av sociala riskfaktorer

I Sverige finns cirka 3 miljoner barn och unga i åldrarna 0–25 år i Sverige.

Källa: SCB

Barn¹ kan hamna i ett socialt utanförskap av flera olika anledningar. Den gemensamma faktorn är att de har svårt att få sina behov och rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda. Det kan exempelvis handla om att de växer upp i en familj med bristande ekonomiska resurser, att de har någon form av funktionsnedsättning, att de har bristande hälsa, boende eller utbildning. De bakomliggande faktorerna samverkar och förstärker ofta effekten.²

Samtidigt gäller det att komma ihåg att ett socialt utanförskap varken är något statistiskt eller en gång för alla givet. Utanförskapet kan vara under kortare eller längre perioder och det består av faktorer som var och en går att påverka. Det är heller inte alltid givet att ett barn befinner sig i ett socialt utanförskap även då ett antal objektiva riskfaktorer är uppfyllda. Det avgörande är hur barnen själva uppfattar sin situation och delaktighet i samhället.³

Barn som växer upp i hem med bristande ekonomiska resurser

Varje barn har rätt till skälig levnadsstandard.

(Artikel 27 Barnkonventionen)

Ekonomisk utsatthet utgör grunden för det sociala utanförskapet. Den hör också ofta samman med en rad andra problem som arbetslöshet, fysisk eller psykisk ohälsa eller missbruk. Det finns därför en rad samhällsfunktioner som syftar till att motverka den ekonomiska utsattheten till exempel barn- och bostadsbidrag, utvecklad barnomsorg och en hög bostadsstandard. Detta har bidragit till att Sverige har den lägsta andelen barn och unga som lever i materiellt fattiga hushåll⁴ i hela EU⁵. Men fortfarande finns många barn och unga som växer upp i hem utan tillräckliga ekonomiska resurser. Avsaknaden av ekonomiska resurser kan leda till att barn inte har möjlighet att leva ett fullvärdigt socialt liv. Det är vanligare att dessa barn exempelvis är trångbodda och de rapporterar oftare än andra barn att de känner sig otrygga i sina bostadsområden. Att växa upp i fattigdom begränsar möjligheterna till utbildning, god hälsa, fritidsaktiviteter och senare även till etablering i arbets- och vuxenliv.

Stockholms Stadsmission möter särskilt barn till ensamstående föräldrar och barn där båda föräldrarna är utrikes födda som inte får ekonomin att gå ihop. Dessa erfarenheter stöds av övrig kunskap och forskning.

Andelen barn i familjer med inkomster lägre än låg inkomststandard (hushåll där inkomsterna inte räcker till för att betala boende och de mest nödvändiga levnadsomkostnaderna) var fyra gånger högre bland barn till utrikes födda än bland barn till föräldrar födda i Sverige. Den ekonomiska utsattheten bland ensamstående

¹ Enligt barnkonventionens första artikel ska varje individ under 18 år räknas som barn. 18-årsgränsen återfinns också i den svenska socialtjänstlagen (2001:453). Någon motsvarande definition av ungdom eller unga finns inte i lag eller förordning. Begreppet ungdom varierar efter sammanhang där både början och slutet är flytande. Åldersspannet rör sig från cirka 13 till 30 år. Enligt den nationella ungdomspolitiken, som bestäms av regering och riksdag, och som är styrande för all statlig verksamhet definieras ungdomar som alla individer mellan 13 och 25 år. Många kommuner och landsting definierar dock ungdom eller unga vuxna som tiden mellan 18 och 25. Det är också denna definition av ungdom som kommer att användas i denna rapport om inte ett annat åldersspann anges.

² Pålsson David, Ungas röster om socialt utanförskap i Sverige, rapport, UNICEF, s. 8; <http://unicef.se/fakta/barn-i-socialt-utanforskap>.

³ Pålsson David, Ungas röster om socialt utanförskap i Sverige, rapport, UNICEF, s. 8.

⁴ Hushåll som på minst fyra av nio av följande punkter saknar möjlighet: att möta oförutsedda utgifter, att åka på en veckas semesterresa, att betala skulder (till exempel bostadslån eller hyra), att äta kött, kyckling, eller fisk varannan dag, att ha varmt hemma, att ha tvättmaskin, färg-TV, telefon eller bil.

⁵ Helgesson Thomas, EU sätter mått på fattigdom, artikel SCB, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0001_2012K02_TI_08_A05T11202.pdf

föräldrar och utrikes födda föräldrar kan till stor del förklaras med avsaknad av förvärvsarbete, vilken i sin tur kan förklaras av dessa gruppers svagare position på arbetsmarknaden.⁶

Barn som lever i socialt utanförskap löper högre risk att som vuxna bland annat drabbas av fysisk och psykisk ohälsa, fattigdom, kriminalitet och arbetslöshet. Indikationerna på ett socialt utanförskap utgör således även riskfaktorer i ett livsperspektiv.⁷

Barnfattigdomen följer inte samma mönster i våra tre storstadsområden. Mellan 1991 och 2011 ökade barnfattigdomen⁸ i Malmö från 25 till 32 procent. Göteborg går åt motsatt håll där minskade barnfattigdomen under samma tid från 20 till knappt 18 procent. Även i Stockholm minskade fattigdomen bland barn från 21 till 14 procent. Det finns dock inte ett tillräckligt underlag för att vare sig kunna förklara ökningen i Malmö eller minskningen i Stockholm.⁹

Långvarigt försörjningsstöd – förstärker riskerna för ett livslångt socialt utanförskap

Stora skillnader i behovet av långvarigt försörjningsstöd*

Genomsnitt i riket, 1,0 procent

Stockholmsområdet

- Hovsjö, 8,0 procent
- Ronna, 7,8 procent
- Rinkeby, 5,2 procent
- Tensta, 4,9 procent
- Husby, 3,4 procent
- Skärholmen, 2,7 procent
- Vårby, 2,0 procent
- Fisksätra, 1,8 procent
- Flemingsberg, 1,7 procent
- Fittja, 1,6 procent
- Hallunda-Norsborg, 1,5 procent
- Alby, 1,3 procent

Göteborg

- Bergsjön 8,6 procent
- Norra Biskopsgården, 7,6 procent
- Hjällbo 6,3 procent
- Gårdsten, 5,6 procent

Malmö

- Herrgården 22,2 procent
- Södra Sofielund 7,9 procent
- Fosie, 6,8 procent
- Hyllie, 6,2 procent

Källa: SCB

* Personer 20-64 år som under 2011 har haft försörjningsstöd minst 10 månader och som varken haft arbetslöshetsersättning, aktivitetsstöd, sjukpenning eller rehabiliteringspenning eller sjuk- och aktivitetsersättning

Det ekonomiska biståndet/försörjningsstödet¹⁰ är välfärdssamhällets yttersta skyddsnät, som används när behovet av försörjning inte kan tillgodoses på något annat sätt. Försörjningsstödet ses som ett tillfälligt ekonomiskt stöd och beräknas utifrån varje hushålls behov utifrån den så kallade riksnormen och skäliga kostnader för boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring, medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.¹¹

Riksnormen fastställs av regeringen inför varje nytt kalenderår är beräknad utifrån att den ska ge en skälig levnadsnivå för den som får försörjningsstöd under en kort tid. Riksnormen ska täcka kostnader för livsmedel, kläder och skor, fritid och lek, hygien, barn- och ungdomsförsäkring, förbrukningsvaror, dagstidning, telefon och tv-avgift. Riksnormen är inte samma för alla hushåll. Då den beräknas tas hänsyn till hur många personer som finns i hushållet, om de vuxna är ensamstående eller sammanboende, vilken ålder eventuella barn eller skolungdomar har och om de äter lunch hemma.¹² Riksnormen för en ensamstående person uppgår under 2014 till 3 880 kronor per månad. För en ensamstående förälder med två barn, en 3-åring och en 7-åring, uppgår riksnormen till 8 630 kronor i månaden.

För en del bidragstagare blir behovet av försörjningsstöd långvarigt, det vill säga under minst tio månader

⁶ Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013, rapport, Socialstyrelsen, s.126 f, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19016/2013-3-15.pdf>

⁷ Pålsson David, Ungas röster om socialt utanförskap i Sverige, rapport, UNICEF, s. 8; <http://unicef.se/fakta/barn-i-socialt-utanforskap>

⁸ Med barnfattigdom avses här andelen barn i familjer "som har låg inkomststandard och/eller försörjningsstöd."

⁹ Barnfattigdom i Sverige, Årsrapport 2013, Rädda barnen, s. 27, http://www.raddabarnen.se/Documents/vad-vi-gor/sverige/samhallets-ansvar/barnfattigdom/Barnfattigdom_2013.pdf,

¹⁰ Tidigare socialbidrag.

¹¹ Socialstyrelsens information om försörjningsstöd, <http://www.socialstyrelsen.se/hittarattmyndighet/ekonomisktbestand/forsorjningsstod>

¹² Socialstyrelsens information om riksnormen, <http://www.socialstyrelsen.se/ekonomisktbestand/riksnorme>

under ett år. Även om variationerna är stora över landet finns störst andel långvariga biståndsmottagare i storstadslänen.¹³

Det finns starka samband mellan barn som växer upp i familjer med återkommande ekonomiskt bistånd och låga meritvärden i grundskolan. Barnen har också lägre sannolikhet att klara gymnasiet. Sannolikheten är högre att dessa barn vid 22 års ålder står helt utanför systemen och risken att de själva kommer att uppbära försörjningsstöd ökar med 70 procent. Barn till föräldrar som uppbär försörjningsstöd har dessutom sämre hälsa i barndomen och har höga risker för ogynnsam psykosocial utveckling.¹⁴

Barn och ungas livskvalitet försämras av otrygghet

Invånarna i socioekonomiskt utsatta områden är mer otrygga. Det kan finnas skäl för detta. Brottförebyggande rådets (BRÅ) nationella trygghetsundersökning indikerar att det är vanligare att bli utsatt för brott i dessa områden.¹⁵

Otryggheten är enligt en undersökning från Stiftelsen Tryggare Sverige (2012) oroväckande hög i bostadsområdena Tensta och Rinkeby i Stockholm, Hjällbo i Göteborg samt Södra Sofielund och Herrgården i Malmö. I undersökningen framkom också att de boende efterfrågar poliser som är mer närvarande i bostadsområdena och inte bara dyker upp när något hänt.¹⁶ I sig är detta inte underligt. BRÅ:s undersökning visar att det är vanligare i socialt utsatta områden att otryggheten är så stor att de boende upplever att det påverkar livskvaliteten.

Ser man till antalet anmälda brott blir emellertid bilden delvis annorlunda. Södra Sofielund i centrala Malmö hade visserligen fler antal anmälda brott (21 700 brott per 100 000 invånare) 2011 än rikssnittet (på 12 900) men jämfört med Norrmalm i Stockholm (51 400 brott per 100 000 invånare) är resultatet inte anmärkningsvärt. Gårdsten i Göteborg hamnade till och med under rikssnittet med 10 500 anmälda brott.¹⁷ Det kan dock diskuteras om antalet anmälda brott speglar den faktiska förekomsten av brottslighet eller om det i stället beror på att en stor del av brotten inte anmäls.

Trösklarna in i arbetslivet är för höga för många unga

Sverige har, både i en internationell jämförelse och i jämförelse med arbetslösheten bland vuxna, under många år haft hög ungdomsarbetslöshet. I samhällsdebatten har det dock varken funnits någon konsensus kring hur hög denna arbetslöshet egentligen är eller hur stort samhällsproblem den egentligen utgör. Det alla har kunnat enas om är dock att arbetslösheten är ett stort och växande problem bland vissa grupper av unga.

¹³ Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013, rapport, Socialstyrelsen, s.129, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19016/2013-3-15.pdf>; Riksdagsmotion Västerpartiet 2013/14:So616.

¹⁴ Sjögren Anna, Svaleryd Helena, Nitlott i barndomen – familjebakgrund, hälsa, utbildning och socialbidragstagande bland unga vuxna, Rapport 2011:5, IFAU; Malmö stad, Riktlinjer för handläggning av försörjningsstöd och ekonomiskt bistånd för livsföring i övrigt, http://www.malmo.se/download/18.1d68919c1431f1e2a9636e7/1389365268757/Riktlinjer+för+handläggning+av+försörjningsstöd+och+ekonomiskt+bistånd_Malmö+stad.pdf

¹⁵ Brottsstatistik och resultat från NTU i URBAN 15 områden, Anmälda brott 2011 och resultat från den nationella trygghetsundersökningen 2007-2011 i län, kommuner och stadsdelar som omfattas av det urbana utvecklingsarbetet, http://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b2980006802/1333122786998/Rapport+URBAN15_2012-03-30.pdf.

¹⁶ Tryggare Sverige, Otrygghet i förorten, pressmeddelande, <http://tryggaresverige.org/otrygghet-i-fororten>

¹⁷ Brottsstatistik och resultat från NTU i URBAN 15 områden, Anmälda brott 2011 och resultat från den nationella trygghetsundersökningen 2007-2011 i län, kommuner och stadsdelar som omfattas av det urbana utvecklingsarbetet; http://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b2980006802/1333122786998/Rapport+URBAN15_2012-03-30.pdf.

Bostadsorten avgör vad de unga gör – andelen unga som varken arbetar eller studerar varierar stort *

Genomsnitt i riket 18,6 procent

Stockholmsområdet

- Rinkeby, 36,9 procent
- Hovsjö, 36,5 procent
- Tensta, 31,1 procent
- Husby, 31,0 procent
- Ronna, 30,7 procent
- Vårby, 30,6 procent
- Fisksätra, 30,0 procent
- Fittja, 29,9 procent
- Alby, 29,3 procent
- Skärholmen, 28,1 procent
- Hallunda-Norsborg, 24,9 procent
- Flemingsberg, 21,1 procent

Göteborg

- Gårdsten, 40,7 procent
- Hjällbo, 34,9 procent
- Norra Biskopsgården, 33,7 procent
- Bergsjön, 31,8 procent

Malmö

- Herrgården, 59,2 procent
- Fosie, 40,5 procent
- Hyllie, 37,4 procent
- Södra Sofielund, 34,4 procent

Källa: SCB

*Andel av 20–25 åringarna som varken förvärvsarbetade eller studerade

Arbetsutbudet har genomgått en förändring. Trösklarna att ta sig in på arbetsmarknaden har blivit högre i takt med att de okvalificerade arbetena blivit färre. Ju kortare utbildning en ung person har desto högre är sannolikheten för arbetslöshet. Unga med högst förgymnasial utbildning, som inte sällan misslyckats med sina studier, har således betydligt svårare att komma in på arbetsmarknaden än vad tidigare generationer hade.

En växande grupp unga befinner sig varken i studier eller arbete. Utmärkande för denna grupp är de och deras föräldrar har lägre utbildning. De bor dessutom i högre utsträckning i socialt utsatta stadsdelar än unga som arbetar eller studerar. Många av dem fastnar i ett socialt utanförskap redan innan de tagit steget in i vuxenlivet. År 2000 varken studerade eller arbetade cirka 80 000 unga mellan 16 och 25 år. En del av dessa unga kan visserligen ha befunnit sig utomlands för arbete eller studier vilket inte registreras, andra var föräldraleliga. Men 2010 befann sig fortfarande en tredjedel av de unga (cirka 27 000) i samma situation. 10 000 av dem hade inte arbetat eller studerat en enda gång under de gångna tio åren.¹⁸

Bostadsbristen bidrar till att öka barn och ungas utanförskap

Det sker en snabb urbanisering i Sverige samtidigt som det inte byggs tillräckligt med bostäder för att hålla jämna steg med efterfrågan. Bristen är särskilt påtaglig i storstadsregionerna.¹⁹

I många kommuner och särskilt i storstadsområdena har detta lett till en tilltagande bostadssegregation, som blir allt tydligare i takt med att de ekonomiska och utbildningsmässiga skillnaderna mellan olika bostadsområdens invånare blir allt större. Många bostadsområden blir också mer etniskt segregerade.

Etnisk segregation innebär att människor med liknande etnisk bakgrund bor i samma områden i högre utsträckning än vad skulle ha gjorts om de slumpmässigt hade fördelats i landet.²⁰

¹⁸ Niknami Susan, Schröder Lena, Bakom siffrorna – unga som varken arbetade eller studerade 2000–2010, Temagruppen unga i arbetslivet, s. 7, <http://temaunga.se/sites/default/files/Rapporter/bakomsiffrornawebb.pdf>

¹⁹ Ungdomars boende – lägesrapport 2012, Boverkets Rapport 2012:7, s.7; <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2012/Ungdomars-boende-lagesrapport-2012.pdf>

²⁰ Migrationsinfo.se, Segregation, <http://www.migrationsinfo.se/valfard/boende/segregation/>

Den etniska segregationen är omfattande – en klar majoritet av barnen och ungdomarna har utländsk bakgrund*

Genomsnitt i riket 19,5 procent

Stockholmsområdet

- Fittja, 88,3 procent
- Hovsjö, 88 procent
- Tensta, 87,2 procent
- Husby, 86,7 procent
- Rinkeby, 85,9 procent
- Ronna, 80,5 procent
- Skärholmen, 81,4 procent
- Alby, 78,4 procent
- Hallunda-Norsborg, 74,9 procent
- Flemingsberg, 73,4 procent
- Vårby, 78,0 procent
- Fisksätra, 69,2 procent

Göteborg

- Hjällbo, 90,5 procent
- Gårdsten, 86,9 procent
- Norra Biskopsgården, 85,5 procent
- Bergsjön, 82,8 procent

Malmö

- Herrgården, 92,3 procent
- Fosie, 76,3 procent
- Hyllie, 73,1 procent
- Södra Sofielund, 71,1 procent

Källa: SCB

*Andel barn 0–19 år med utländsk bakgrund 2012

Etnisk segregering behöver inte i sig vara negativt. Invandrare från samma geografiska region har länge sökt sig till samma bostadsområden. Närhet till landsmän kan även ha vissa positiva effekter ur en arbetsmarknadssynpunkt, eftersom man kan få tillgång till brett nätverk som underlättar inträdet på arbetsmarknaden.²¹

I Sverige förstärks den etniska segregationen ofta av ett socialt utanförskap, vilket resulterar i trångboddhet, långvarigt bidragsberoende och svag förankring till arbetsmarknaden som både begränsar familjers handlingsutrymme, försvårar integration och etablering både för vuxna och för uppväxande generationer.²²

Detta kan förstärkas av att det i alla bostadsområden finns sociala attityder och samspel mellan människor som i förlängningen kan påverka vilka möjligheter invånarna får i livet – så kallade grannskapseffekter. En arbetslös eller sjukskriven person har till exempel svårare att komma tillbaka i arbete om många i grannskapet också är arbetslösa eller sjukskrivna.²³

I en delrapport, som utfördes inom ramen för regeringens satsning på de så kallade URBAN 15-områdena konstaterade Boverket 2013 att det socioekonomiska utanförskapet sammanfaller med de minst attraktiva bostadsområdena. Boverket fann också att det råder stor osäkerhet kring hur boendesegregationen ska kunna motverkas i de berörda bostadsområdena. Det urbana utvecklingsarbetet präglas enligt myndigheten av motsägelsefulla målformuleringar där kortsiktiga insatser, vilka tenderar att adressera symtom på ett problem i stället för själva problemet, ständigt riskerar att hamna i konflikt med de långsiktiga målsättningarna.²⁴

Stora hälsoskillnader mellan olika grupper av barn och unga

Konventionsstaterna erkänner barnets rätt att åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering. Konventionsstaterna skall sträva efter att säkerställa att inget barn är berövat sin rätt att ha tillgång till sådan hälso- och sjukvård [...].

(Artikel 24 Barnkonventionen)

Hälsomässigt tillhör de svenska barnen de mest gynnade i världen. Mödra- och barnvårdscentraler, skolhälsovården och tillgång till barn- och ungdomspsykiatrisk rådgivning och behandling har bidragit till att skydda, förebygga ohälsa och främja hälsa. De har också bidragit till att utjämna de hälsomässiga skillnaderna mellan olika grupper av barn och unga. Fortfarande finns dock grupper av barn och unga som faller mellan stolarna.

²¹ Migrationsinfo.se, Effekter av boendesegregation, <http://www.migrationsinfo.se/valfard/boende/segregation/effekter-av-boendesegregation>

²² Nordström Skans Oskar och Åslund Olof, Etnisk segregation i storstäderna - bostadsområden, arbetsplatser, skolor och familjebildning 1985-2006, rapport IFAU s. 84 <http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2010/r10-04-Etnisk-segregation-i-storstaderna.pdf>,

²³ Brottsförebyggandet rådet (Brå), Följder av segregation och dess dynamik, <http://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2011-11-03-foljder-av-segregation-och-dess-dynamik.html>

²⁴ Boverket delrapport, Urbant utvecklingsarbete, <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2013/Urbant-utvecklingsarbete-med%20bilagor.pdf> (Senast besökt 140430)

Barnhälsovården är exempelvis duktig på att fånga upp barn med medicinska problem. Men man brister i att identifiera barn som far illa och agera i dessa fall.²⁵

En del barn har inte ens haft tillgång till den medicinska vård som de skulle behöva. På Stockholms Stadsmision möter vi många barn till papperslösa som har haft begränsad tillgång till hälso- och tandvård under sin uppväxt.

Inom varje åldersgrupp av barn finns stora hälsoskillnader som går att hänföra till sociala skillnader. Föräldrarnas levnadssituation och hälsa speglar ofta barnens.²⁶

Att unga individer uppnår bästa möjliga hälsa är dock angeläget av flera anledningar. De hälsorisker som barn utsätts för tidigt i livet, till och med som foster, kan komma att påverka hälsan långt fram i livet. Den framtida folkhälsoutvecklingen är således i hög grad beroende av att barn och unga tillförsäkras en så god hälsa, så goda levnadsvanor och levnadsförhållanden som möjligt under uppväxten.

Risken att drabbas av psykisk ohälsa är större i storstad än i landsbygd, det är också vanligare hos barn till ensamstående föräldrar och i ekonomiskt utsatta familjer. Det finns emellertid inget säkert svar på hur många barn och unga som lider av psykisk ohälsa. Forskarna är visserligen eniga om att den psykiska ohälsan inte har minskat de senaste tre decennierna, men det saknas tillräckligt vetenskapligt stöd för att kunna dra några säkra slutsatser om den ökat under samma tid. Den självskattade och upplevda psykiska ohälsan, i synnerhet i form av nedstämdhet, oro och ångest, har dock ökat länge. Mellan 1989 och 2005 tredubblades andelen barn och unga som uppgav att de led av psykiskt ohälsa.

Bilden är dock inte entydig. Bland de 11-åriga eleverna som ingår i återkommande studien Skolbarns hälsosvanor, som utförs av Folkhälsomyndigheten finns inte samma trend av ökande psykisk ohälsa över tid. Bland 11-åringarna har de inte skett någon förändring av förekomsten av psykosomatiska besvär sedan 1985/86. Däremot uppgav allt fler unga i 13- och 15-årsåldern att de ofta har psykosomatiska besvär som oro, nedstämdhet och sömnsvårigheter. Besvären kan även manifesteras som värk, exempelvis ont i magen. Bland 13- och 15-åringarna har det skett en fördubbling av de självrapporterade psykosomatiska besvären sedan 1985/86. Bland de 15-åriga flickorna uppgav 57 procent att de har haft minst två somatiska eller psykiska besvär mer än en gång i veckan de senaste sex månaderna. Det är den högsta andelen sedan studien infördes 1985/86.²⁷

Bland 16–25-åringarna är dock ökningen av psykisk ohälsa ännu högre. Andelen 16–24-åriga kvinnor som uppgav lätta eller svåra besvär av ångslan, oro eller ångest ökade exempelvis i genomsnitt mellan 1988/89 och 2004/05 från 9 procent till 30 procent. Det vill säga drygt en tredubbling av besvären. Även bland de unga männen (16–24 år) skedde en dryg tredubbling av besvären under samma tid från 4 procent till 14 procent.²⁸

Socialstyrelsen konstaterar att många föräldrar eller vårdnadshavare till barn och unga med tecken på psykisk ohälsa inte vet vart de kan vända sig för att få stöd. Det finns betydande oklarheter kring ansvar och organisation på många håll. Inte ens de anställda vet alltid vad gränserna för den egna verksamheten går. Kvaliteten inom barn- och ungdomspsykiatri är dessutom skiftande.²⁹

Skolan kan utjämna skillnaderna

Utbildning är den enskilt viktigaste faktorn för att bryta socialt utanförskap och skapa förutsättningar för ett gott liv bland barn och unga. Goda skolprestationer och åtminstone avslutad gymnasieutbildning är ett av de starkaste skydden för barn i sårbara situationer och minskar sannolikheten för framtida ohälsa, missbruk, självskadehandlingar, kriminalitet och försörjningsproblem.³⁰

²⁵ Köhler Marie (red), Barn i Malmö - Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö, s. 44f

²⁶ Köhler Marie (red), Barn i Malmö - Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö, s. 9

²⁷ Barns och ungdomars psykiska hälsa i Sverige, Kungliga Vetenskapsakademien, Hälsoutskottet, 2010; Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013, rapport, Socialstyrelsen, s. 13f, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19016/2013-3-15.pdf>; Cederblad Marianne, Ungas psykiska hälsa förbryllar forskare; Läkartidningen, 2013;110:CC9C, <http://www.lakartidningen.se/Klinik-och-vetenskap/Klinisk-oversikt/2013/09/Ungas-psykiska-halsa-forbryllar-forskare/>; Forskningsrådet för hälsa arbetsliv och välfärd (Forte), Vem ser vem? <http://www.forte.se/sv/Publicerat/Om-FASKunskapsformidling/Forte/De-osynliga-barnen/>; Allmänt välbefinnande och självskattad psykisk hälsa bland 11-, 13- och 15-åringar i Sverige, Skolbarns hälsosvanor, Folkhälsomyndigheten, <http://www.folkhalsomyndigheten.se/documents/nyheter-press/nyheter2014/PM-allmant-valbefinnande-och-sjalvskattad-psykisk-halsa%2020140702.pdf>

²⁸ Folkhälsorapport 2009, rapport Socialstyrelsen, s. 83, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8495/2009-126-71.pdf>

²⁹ Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013, rapport, Socialstyrelsen, s. 11f och 74, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19016/2013-3-15.pdf>

³⁰ Faktasida Unicef, Barn i socialt utanförskap, <http://unicef.se/fakta/barn-i-socialt-utanforskap>.

Skillnaden i skolornas utbildningskvalitet är särskilt stora i storstädernas socioekonomiskt utsatta och etniskt segregerade stadsdelar. En del av de barn och unga som går i skolor i dessa stadsdelar framstår därmed allt mer som det nuvarande skolsystemets förlorare. Det är oroväckande med tanke på att tidiga kunskapsluckor är svåra att reparera i ett senare skede av livet.

I grundskolan går barnen oftast tillsammans med andra barn från samma område vilket i etniskt segregerade områden inte sällan leder till klasser med få elever som har svenska som modersmål. I gymnasiet är den etniska segregationen något mindre.³¹ Den etniska sammansättningen i en klass spelar dock ofta mindre roll än andra socioekonomiska faktorer. Om en skola har upp till 40 procent elever som är födda utomlands påverkas betygen i princip inte alls. Om det är fler än så påverkas däremot betygen negativt och främst för andra invandrarelever.³²

Det finns ingen större skillnad då det gäller betyg eller behörighet till gymnasieskolan mellan de elever som är födda i Sverige och de elever som invandrat till Sverige före sju års ålder. Elever som flyttat till Sverige efter sju års ålder och ordinarie skolstart har det svårare. I denna grupp är färre behöriga till gymnasieskolan och betygen är generellt sett lägre än för övriga elever.³³

Skolan misslyckas med sitt kompensatoriska uppdrag – alltför många elever är inte behöriga till gymnasieskolan*

Genomsnitt i riket, 12,1 procent

Stockholmsområdet

- Hovsjö 37,7 procent
- Flemingsberg, 35,6 procent
- Ronna 33 procent
- Rinkeby, 32,7 procent
- Vårby, 31,8 procent
- Tensta, 31,3 procent
- Skärholmen, 29,8 procent
- Alby 29,7 procent
- Husby, 26,6 procent
- Hallunda-Norsborg, 26,5 procent
- Fittja, 25 procent
- Fisksätra, 20,5 procent

Göteborg

- Gårdsten, 50 procent
- Bergsjön 39,7 procent
- Hjällbo 32,1 procent
- Norra Biskopsgården, 28 procent

Malmö

- Södra Sofielund 56,5 procent
- Herrgården 55,2 procent
- Fosie, 33,8 procent
- Hyllie, 30,2 procent

Källa: SCB

*Andel elever som inte hade behörighet till något nationellt program 2012

³¹ Nordström Skans Oskar och Åslund Olof, Etnisk segregation i storstäderna - bostadsområden, arbetsplatser, skolor och familjebildning 1985-2006, rapport IFAU s. 78, http://www.sns.se/sites/default/files/vr_2009_rapport.pdf

³² Effekter av boendesegregation, Migrationsinfo.se, <http://www.migrationsinfo.se/valfard/boende/segregation/effekter-av-boendesegregation>; Szulkin, R. och Jonsson O. J. (2007), 'Ethnic Segregation and Educational Outcomes in Swedish Comprehensive Schools', The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies, Workig paper 2007:2, http://www.su.se/polopoly_fs/1.55483.13215144851/SULCISWP2007_2.PDF

³³ Skolverket, Pojkarnas betyg ökar mest, <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/nyhetsarkiv/2.7602/pojkarnas-betyg-okar-mest-1.207571>

Stockholms Stadsmissions verksamheter för barn och unga

Stockholms Stadsmission bedriver flera verksamheter där vi kommer i kontakt med barn och unga i första hand i form av ett omfattande socialt och terapeutiskt arbete.

I över 160 år har vi drivit skolor och i dag finns de över hela Mälardalen. I dag driver vi även fritidsgårdar och erbjuder fritidsaktiviteter. I maj 2014 öppnade vårt första boende för ensamkommande flyktingungdomar i Stockholm och sedan flera år har vi även ett träningsboende för unga. I samarbete med socialtjänst och skola erbjuder vi öppenvård i form av psykosocialt förbättringsarbete för barn och unga som lever i olika former av utsatthet.

Stockholms Stadsmission har en tydligt uttalad värdegrund som ligger till grund för samtliga verksamheters arbete, mål och strategier inom organisationen; arbetet drivs av hopp och tro på varje människas höga och lika värde, hennes inneboende kraft och förmåga att finna ett rikt liv. Stockholms Stadsmission arbetar för varje människas rätt till lika möjligheter. Det främsta redskapet är det personliga mötet, där relationer byggs mellan människor i ömsesidig respekt för varandras egenart och integritet.

På deltagarens uppdrag

Stockholms Stadsmissions värdegrund genomsyrar allt vårt arbete och innebär att vi arbetar på deltagarens – i det här fallet barnets/ungdomens – uppdrag. Alla möten och samtal utgår från att det är den unga som är uppdragsgivare.

Tid och relationer

Det krävs tid för att skapa förtroendefulla relationer. Stockholms Stadsmission sätter ingen tidsaspekt på när en deltagare bör påbörja eller avsluta sitt förändringsarbete.

Egenmakt

Alla människor har en inneboende kraft och möjlighet till förändring, det Stockholms Stadsmission kallar egenmakt. I våra möten vill vi förmedla tillit och hopp om att det är möjligt att påverka sitt liv och sina relationer; sina val. Då egenmakten stärks ökar möjlighet till delaktighet i samhället.

Nätverk

Nätverket, det professionella och det privata, är navet i att få till en långsiktig förändring. Genom ett starkt nätverk stärks möjligheten att klara sig själv och inte vara beroende av andra.

Öppen och stödjande verksamhet

Det krävs tid för att skapa förtroende och egenmakt för att nå förändring. För att skapa tid till reflektion kring en befintlig situation krävs en fristad – ett kravlöst men tryggt sammanhang. Öppna verksamheter är en fristad, en plats där man kan vara anonym och få tillgång till värme, mat och vila i en trygg miljö. När man är redo för hjälp till förändring går man vidare till en stödjande verksamhet.

Ombudsmannaskap

Ombudsmannaskap är en stödjande funktion i deltagarnas långsiktiga förändring av livssituationen. Att ha ett ombud är helt frivilligt. Alla ombud är professionella och arbetar på uppdrag av individen.

Unga Station

Unga Station är Stockholms Stadsmissions hus för barn, unga och deras familjer och övriga nätverk. De flesta av de barn och unga som kommer dit har liknande bakgrund. Det handlar om barn som växer upp i socioekonomiskt utsatta områden, barn till föräldrar med utländsk bakgrund³⁴ samt barn till ensamstående. Familjerna utmärks av knappa ekonomiska resurser som leder till att många barn inte har möjlighet att leva ett fullvärdigt socialt liv. Unga Station bedriver både öppna och stödjande verksamheter, i en bredd för att möta behovet hos målgruppen.

³⁴ Barn som antingen själva eller minst en av föräldrarna är utlandsfödda. De flesta av dessa barn är födda i Sverige.

Unga Stations öppna verksamheter

Öppna tjejerksamheten för tjejer mellan 13 och 20 år som kämpar med livet. Till verksamheten kan ungdomarna komma och bara vara, äta middag och delta i aktiviteter om de själva vill.

Öppna torsdagskvällar för föräldrar, barn och unga 0–20 år. Under dessa kvällar lagar medarbetare och familjer mat och äter tillsammans, pysslar, leker och umgås. Verksamheten erbjuder även läxhjälp. Deltagarantalet brukar uppgå till 40–80 personer per kväll.

Aktiviteter och utflykter på helger och lov för föräldrar och barn. Verksamheten skapar möjligheter för familjer att dela positiva upplevelser och göra sådant som andra barn gör men de här familjerna inte har råd till.

Öppna förskolan för föräldrar under 23 år med deras barn. Verksamheten stöttar och skapar nätverk för unga föräldrar som ofta upplever ensamhet i sin livssituation.

Unga Stations stödverksamheter

Samtalsmottagningen erbjuder stöd till barn, ungdomar och föräldrar. Verksamheten innebär samtal, nätverksarbete och ombudsmannaskap i kontakter olika myndigheter, skola och socialtjänst.

Hälsa- och berättargrupper finns för barn, föräldrar och ungdomar. Syftet är att lyfta livsfrågor som är aktuella för gruppen och fokusera på de positiva delarna av familjens situation. Hösten 2014 startar verksamheten grupper för papperslösa familjer.

Kolloverksamhet under skollov för barn, ungdomar och familjer. För många av barnen är veckan på kollo en upplevelse och en andningspaus som de kan leva resten av året på.

Föräldrautbildning för unga föräldrar syftar till att förbereda föräldrarna på föräldraskapet under den ofta tuffa situation det innebär att vara ung när man får sitt första barn. Den förlossningsförberedande föräldrarutbildningen erbjuds blivande föräldrar där en eller båda av de blivande föräldrarna är under 23 år.

Ekonomisk rådgivning och stöd. Familjer med barn upp till 18 år och unga vuxna, som är under 23 år med ett eget boende, kan få ekonomisk rådgivning och stöd på Unga Station. Verksamheten bistår även med budgetrådgivning, samtal och med att vara ett stöd i kontakter med ansvariga myndigheter.

2013 besökte 1 604 barn, ungdomar och familjer Unga Station. Antalet papperslösa familjer som besöker Unga Station ökar snabbt. Första kvartalet under 2014 besökte 190 familjer verksamheten. Det är en ökning med minst 50 familjer jämfört med motsvarande tid förra året.³⁵ Familjerna hittade till verksamheten i samband med att man i begränsad omfattning införde akuttider för ekonomisk rådgivning och stöd. Efter ett par veckor hade antalet besökare ökat så mycket att man inte klarade att möta behoven.

Ung Hälsa

Ung Hälsa, som invigdes 2013, samlar Stockholms Stadsmissions verksamheter Terapicenter för unga, Mottagning för unga män och Ungdomsmottagningen under ett och samma tak. Den sammanhållna verksamheten ger bättre förutsättningar att ta hänsyn till de ungas hela livssituation, möta deras olika vårdbehov och förebygga fysisk och psykisk ohälsa.

Terapicenter för unga är Stockholms största öppna samtalsmottagning för unga och unga vuxna i åldersspannet 16–25 år. Mottagningen arbetar utifrån ett psykodynamiskt perspektiv och erbjuder terapi till ett lågt patientarvode. Patienternas vanligaste problem består av oro, ångest och depression, men även relationsproblem, ätstörningar och självskadeproblematik är vanliga. Genom terapin ska unga få ork och mod att själva ta ansvar för sina liv samt en ökad förmåga till kärlek och arbete.

Terapicenter verkar i det glapp som i dag existerar mellan ungdoms- och vuxenpsykiatrin. Tanken från början var att verksamheten skulle utgöra ett komplement till den offentliga vården, men Terapicenter har med tiden allt mer kommit att utgöra ett ersättning för denna. Ett exempel är **Mottagningen för unga män**, som erbjuder individuell terapi och gruppterapi för unga män, 16–25 år. Någon motsvarande mottagning finns inte i dag inom den offentliga ungdoms- och vuxenpsykiatrin. Mottagningen erbjuder även en öppen, rådgivande grupp för föräldrar som är oroliga för sitt/sina barn.

³⁵ Samma kvartal förra året besökte 140 familjer Unga Station. Denna siffra inkluderar även familjer som inte var papperslösa, på grund av annat sätt att mäta antalet besökare.

Behoven är större än kapaciteten. Varje halvår måste telefonmottagningen som erbjuder den första kontakten med de unga som mår psykiskt dåligt stänga i en eller två månader på grund av man har alltför långa köer.

Stockholms Stadsmissions **Ungdomsmottagning** vänder sig till ungdomar och unga vuxna upp till 27 år. Alla ungdomar är välkomna oavsett var man bor. Det som särskilt skiljer Stockholms Stadsmissions Ungdomsmottagning från andra är att man ger mer tid till de unga som söker upp verksamheten.

I mars i år startades projektet **Ung hälsa i förort**. Tanken är att verksamheten ska finnas där de unga, som i inte hittat till verksamheten i centrala Stockholm, är. I dag har man verksamhet i Blå Huset i Tensta och på Hjulstaskolan.

2013 genomförde Terapicenter 3 596 terapitimmar, Mottagningen för unga män 4 412 terapitimmar och Ungdomsmottagningen hade 2 317 besök.

Fritidsgårdar

Stockholms Stadsmission driver tre fritidsgårdar på entreprenad: Blå Huset i Tensta, Radiusgården i Västberga och Väsbygården i Upplands Väsby. Fritidsgårdarna är en del av Stockholms Stadsmissions förebyggande arbete med barn och unga och är en viktig, öppen mötesplats.

Hit kommer ungdomar för att träffa kompisar, prata med en vuxen, utveckla sitt fritidsintresse eller få hjälp med läxor. Tid, relation och egenmakt är ledord i verksamheterna. Utifrån ett tydligt egenmaktsperspektiv arbetar verksamheterna med deltagarinflytande och projekt som initieras av ungdomarna själva.

Verksamheternas viktigaste uppdrag är vara en trygg mötesplats i vardagen och stötta ungdomarna i sin vilja att utvecklas. Genom Stockholms Stadsmission övriga verksamheter och nätverk erbjuds ungdomarna utökat stöd, till exempel i Kolloverksamheten, Terapicenter och Ungdomsmottagningen.

2013 besökte i snitt 79 ungdomar Blå huset per ordinarie veckokväll. 15 ungdomar besökte Radiusgården per ordinarie veckokväll. Väsbygården öppnade i januari 2014 och har sedan dess besökts av i snitt 33 ungdomar per ordinarie veckokväll.

Elevhälsa

Stadsmissionens skolstiftelse, där Stockholms Stadsmission är huvudman, har flera skolor i olika skolformer; yrkeshögskola, folkhögskola, SFI samt komvux och sex gymnasieskolor under namnet Grilliska komvux respektive Grilliska Gymnasiet.

Stadsmissionens skolstiftelse är Sveriges största fristående, idéburna, non-profitskola, med totalt 2 500 studerande. Samhällsengagemang är en central del av utbildningen och skolorna värderar elevhälsan högt. Grilliska Gymnasiet följer till exempel skolsköterskeföreningens rekommendationer om 1 skolsköterska per 100 elever. Varje skola har ett elevhälsoteam som finns till hands för att den studerande ska nå sina studiemål och må bra. Målet är att tidigt finna rätt stöd för den som behöver. Även skolorna arbetar med Stockholms Stadsmissions övriga verksamheter och nätverk.

Stadsmissionens skolstiftelses olika skolor har totalt 2 500 studerande, varav 2 100 på Grilliska Gymnasiet.

2. Barnen ingen ser – en uppväxt präglad av livet som gömd

Inledning

Under första kvartalet 2014 besökte 191 papperslösa eller gömda familjer från 23 olika länder Stockholms Stadsmission. I familjerna fanns 347 barn och 4 stycken unga vuxna mellan 18 och 23 år. De senaste åren har Stockholms Stadsmission mött allt fler barn till papperslösa och unga papperslösa i sin verksamhet.

Begreppet "papperslös" ("sans-papier") myntades i Frankrike under 1990-talet som en markering mot termen "illegal". Benämningen avser personer som bor och vistas i ett land utan någon form av uppehållstillstånd, inom akademien används också beteckningen "irreguljär immigrant". Begreppet "gömda" betecknar främst personer som sökt asyl, men som fått avslag och gått under jorden för att undvika utvisning. I denna rapport används "papperslös", "irreguljär migrant" och "gömd" som synonymer. Huvudsakligen används dock begreppet "papperslös", eftersom det är mest vedertaget. Stockholms Stadsmission anser dock att termen "irreguljär migrant" är ett bättre begrepp, eftersom det inte ger intryck att de personer som vistas i Sverige utan uppehållstillstånd helt saknar papper. Många irreguljära migranter kan exempelvis ha ett giltigt pass från sitt hemland.

Att leva som papperslös

Att vara papperslös i välfärdsstaten Sverige kan paradoxalt nog vara svårare än i många andra länder. Samhället är uppbyggt kring att man ska kunna identifiera sig med hjälp av ett personnummer. Utan ett id-kort kan du inte få ett bankkonto och utan ett bankkonto kan du inte få hyra en lägenhet i första hand.

I Sverige är dessutom civilsamhället inte lika utvecklat som i många andra länder. Möjligheten att få hjälp är mindre trots att behoven är omfattande. Stockholms Stadsmission har under våren blivit tvungen att neka familjer hjälp, då de hjälpsökande varit betydligt fler än vi har haft möjlighet att hjälpa.

De flesta av barnen växer upp i absolut fattigdom. De har, trots att det har rätt till det, i praktiken många gånger bristfällig tillgång till utbildning och sjuk- och tandvård. Våld inom familjerna är relativt vanligt. Många barn utsätts för såväl fysiska som psykiska övergrepp.

Hjälpböven växer men kunskaperna om de papperslösa är otillräckliga. Det finns inte mycket forskning om papperslösa i Sverige, eftersom det saknas registerdata. Den forskning som hittills bedrivits består främst av mindre studier och empiri.³⁶ Detta gäller i än högre grad barn och unga. De uppgifter om gruppens tillvaro i Sverige som finns baserar sig i stor utsträckning på uppgifter från personer som sökt hjälp av samhället eller civilsamhället. Det kan finnas anledning att ifrågasätta en del av dessa uppgifter.

Stockholms Stadsmission har exempelvis i sitt arbete med papperslösa familjer upplevt att det i vissa situationer kan finnas dubbla budskap. Det handlar inte minst om familjer med svåra sociala problem. För att undvika kontakter med myndigheterna och därmed riskera utvisning väljer man att förneka problemen. Inför sina barn visar föräldrarna upp hopp och förtröstan i att allt snart ska bli bättre. Resultaten från de empiriska undersökningarna kan därför i vissa fall vara skönmålad. Hur de personer lever som inte sökt hjälp finns det mycket begränsad information om.

Vissa samhällsinstitutioner kommer dock i kontakt med barn till papperslösa. En av dessa är skolan. Barn till papperslösa fick läsåret 2013/14 för första gången laglig rätt att gå i skolan. Stockholms Stadsmission gav undersökningsföretaget Ipsos i uppdrag att utföra en enkätundersökning bland 51 kommuner i landets tre största storstadsområden. Kommunerna ombads svara på frågor om sina erfarenheter av detta läsåre. Svaren redovisas nedan.

³⁶ Köhler Marie (red), Barn i Malmö, Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö, s. 94

Det finns även andra hinder att kartlägga papperslösa personer. Ett av de största hindren utgörs av att deras situation är under ständig och snabb förändring, vilket bland annat påverkar gruppens antal, vilken nationalitet/etnicitet och vilka åldersgrupper som är vanligast förekommande etcetera. Slutsatserna om de papperslösas situation i en viss studie är därför vanligen endast relevanta för en begränsad tid och i ett avgränsat geografiskt område.³⁷

För att få reda på mer om de barn och unga som besöker Stockholms Stadsmission intervjuade vi under våren 2014 nio barn/unga vuxna mellan 9 och 20 år om deras erfarenheter av att växa upp som gömda och barn till papperslösa. De intervjuade har levt "gömda" mellan 4 och 10 år. De kommer främst från forna Sovjetunionen. Ett barn kunde inte uppge varifrån hen kom. Några av de intervjuade barnen är syskon. Ibland överensstämmer deras beskrivningar och tankar, ibland inte.

Vissa barn beskrev tydligt hur svårt de hade det, andra berättade att det gick bra. Samtidigt förmedlade alla barn en stor oro kring hur det kommer att bli. Ska de få stanna i Sverige eller inte? Ett par av barnen uttryckte en stor uppgivenhet men de flesta förmedlade någon form av framtidstro, att de kommer att skaffa sig en utbildning och en framtid i Sverige. Skolan var mycket viktig för så gott som alla och de flesta satsade på skolan för att det ska gå bra. Boendeförhållandena var otrygga. Det var även mycket barnen inte hade kännedom om. Några uppgav att de inte vet varför de kommit till Sverige, andra kände inte till var nära anhöriga befann sig. Nedan återges citat från intervjuerna.

Hur många lever som papperslösa i Sverige?

Eftersom de papperslösa inte förekommer i några register finns det heller ingen tillförlitlig statistik över hur många papperslösa personer det totalt finns i Sverige. 2010 konstaterade Socialstyrelsen att det i viss forskning och mindre undersökningar finns uppskattningar om att det kan röra sig 10 000 till 50 000 personer. Av dem är, enligt osäkra beräkningar, cirka 2 000–3 000 barn.³⁸ Det finns ingen uppskattning om andelen unga bland de papperslösa. En klar majoritet av barnen ingår i familjer som varit asylsökande. Alla familjer hade dock inte tagit sig till Sverige för att söka asyl. Ansökan om asyl hade i dessa fall först lämnats in då familjen riskerade utvisning eller önskade att stabilisera barnens tillvaro.³⁹

– Jag försöker vara positiv. Försöker att tänka positivt, försöker tänka på det goda och försöker göra det goda i allt jag gör. Förut var mina föräldrar alltid ledsna och då började jag försöka tänka positivt och se det goda.

Flicka 17 år, som levt gömd i fem år.

Bor tillsammans med sin mamma och pappa och två yngre syskon

Enligt en uppskattning från 2012 bodde 380 barn till papperslösa under 18 år i Malmö. 60 procent av dem antogs vara asylsökande som fått avslag på sin ansökan. De övriga hade inte sökt asyl. Dessa siffror bygger dock på antaganden och kan därför inte ligga till grund för säkra slutsatser.⁴⁰

Enligt barnkonventionen har alla barn, oavsett legal status, rätt till sociala mänskliga rättigheter som en fungerande bostad och en rimlig levnadsstandard.⁴¹ Barn och unga till gömda eller papperslösa föräldrar kan inte räkna med något av detta. Många barns uppväxttid är en tillvaro som är präglad av fattigdom, rädsla och ovisshet. Hur de klarar sin uppväxt skiljer sig dock åt. Barn till papperslösa är en heterogen grupp. De har olika bakgrund, erfarenheter och förutsättningar att klara sig i livet.⁴²

Barnens hälsa och välbefinnande påverkas av flera olika faktorer före, under och efter flykten eller migrationen. Det kan exempelvis röra sig om social position i hemlandet, orsaken till beslutet att fly eller migrera och migrationens längd. Det kan också handla om eventuella traumatiska upplevelser, familjesplittring, bemötande och tillgång till stöd, vård och omsorg i det land man migrerar till.⁴³

³⁷ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 271, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

³⁸ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s.268, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

³⁹ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 280, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

⁴⁰ Köhler Marie (red), Barn i Malmö, Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö, s. 114

⁴¹ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 279, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

⁴² Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 279, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

⁴³ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 279 f, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

– Har ingen kontakt med pappa, vet inte vad som hänt. Har inte frågat mamma om hon vet vad som hänt.

Pojke 11 år som bor tillsammans med sin mamma. Vet inte hur länge han levt gömd i Sverige.

Forskning visar att det som barn drabbats av innan de anlät till Sverige påverkar den första tiden i landet. Hur dessa upplevelser påverkar barnet på sikt handlar till stor del om huruvida "barnet lever i trygga och kärleksfulla relationer, med stödjande sociala nätverk i hälsofrämjande miljöer". Föräldrar, familj, förskola/skola, fritid och vänner är viktiga faktorer som påverkar barnen livssituation. Ekonomisk utsatthet är däremot en motverkande faktor.⁴⁴

Fattigdomen är absolut och boendeförhållandena är osäkra

Barnens levnadsvillkor är beroende av föräldrarnas möjlighet att försörja sig. Många barn växer upp under stor ekonomisk utsatthet, då deras föräldrar har begränsade möjligheter att skaffa en inkomst.

– Vet inte om mamma jobbar. Klarar oss, men inte så "jävla" bra nu. Jag tror inte vi haft kontakt med socialtjänsten, men jag vet inte.

Pojke 13 år som bor tillsammans med sin mamma och bröder. Har levt gömd i sex år.

Bland de papperslösa som besökte Stockholms Stadsmissions Unga Station under våren 2014 är det många som arbetar på något sätt. Ensamstående mammor med små barn har svårast med försörjning. Bland de papperslösa som har tillgång till barnpassning arbetar de flesta svart med städning eller byggjobb. Anställningarna är osäkra, lönerna är låga och de saknar försäkringar. Vissa plockar och pantar burkar. Eftersom många är rädda för polisen sker burkinsamlingen ofta nattetid och barnen hjälper inte sällan till.

Det är inte tillåtet att anställa personer som saknar arbetstillstånd och det är dessutom olagligt för dem att arbeta.⁴⁵ Möjligheten att söka offentliga bidrag är mycket begränsad. Det som återstår för de papperslösa är därför att leva på bidrag från släktingar, privatpersoner och frivilligorganisationer eller att arbeta inom den informella sektorn, det vill säga svart. För många papperslösa är inkomsterna varierande och osäkra.

Några familjer klarar sig ändå relativt bra om föräldrarna hittar ett stadigvarande arbete inom den informella sektorn. De hyr en bostad och barnen får möjlighet att gå i skolan.

Papperslösa kan dock varken äga en bostad eller hyra en lägenhet i första hand eller lagligt i andra hand, eftersom detta kräver personnummer, bankkonton med mera. De är därför utlämnade till den informella bostadsmarknaden där hyreskontrakten inte sällan är korta och osäkra. Många bor i områden där det finns en stor koncentration av invandrare från samma land eller region. Etniska nätverk är den vanligaste kanalen för att hitta en bostad.

– Vi bor inte så bra. Bor i ett rum tillsammans med mamma och bror. Vi tre bor i ett rum. Det är väl tre gånger så stort som det här rummet, lite mindre kanske. Har egna sängar. Kan diska och laga mat i köket. Det bor andra i lägenheten också.

Pojke 14 år, bor tillsammans med sin mamma och sin äldre bror. Har levt gömd i mer än fem år.

Alla de papperslösa familjerna som besökte Unga Station under våren 2014 bodde inneboende. Vissa delar kök, andra får nöja sig med ett gasolkök på rummet och diskning på toaletten. Hyran varierar mellan 3000–5000 kronor i månaden. I vissa fall får familjerna betala extra för el eller att ha sitt namn på dörren. Trångboddheten är utbredd. Det är vanligt att de betalar en så hög hyra att den som de hyr av i stort sett inte har några egna boendekostnader.⁴⁶

⁴⁴ Köhler Marie (red), Barn i Malmö, Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö, s. 11

⁴⁵ Fackligt center för papperslösa, information om villkor, http://www.fcfp.se/?page_id=41

⁴⁶ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 275, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

– Jag vill att kompisar ska komma hem till oss. Men det får vi inte. Mamma säger att det inte går eftersom vi har ett litet hus.

Flicka 9 år, bor med sin mamma och tre syskon i ett rum. Har levt gömd i fem år.

Eftersom hyreskontrakten ofta är korta flyttar många familjer också ofta, ibland flera gånger på ett år. Den rotlösa tillvaron begränsar barnens möjligheter att få vänner och skapa sociala nätverk. Brist på barntillsyn innebär att barn lämnas ensamma när föräldrarna arbetar. Rädsla att bli upptäckta kan även leda till att barnen exempelvis uppmanas att vara överdrivet tysta och stillsamma.⁴⁷

– Kan inte vara hemma. Det känns som ett fängelse. Är ute hela tiden.

Pojke 18 år som bor tillsammans med sin mamma och sina två yngre bröder. Har levt gömd i mer än fem år

I många familjer är fattigdomen utbredd. De är inte sällan helt beroende av gåvor och bidrag från enskilda för sin försörjning. Boendet är ofta bristfälligt och barnen tenderar att inte gå i skolan. Familjerna har ytterst knappa resurser till ens de mest basala behoven som mat och kläder. Fattigdomen kan bland annat yttra sig i att många går i stället för att åka kollektivt eller att de inte har råd att köpa nödvändig medicin. Många unga arbetar påtagligt mycket och många barn försöker bidra till att förbättra familjens ekonomi genom att åsidosätta sina egna behov. Vissa familjer äter en mycket ensidig kost och en del barn som går i skolan nöjer sig med det mål mat de får i skolbespisningen.⁴⁸

Det är dock inte säkert att barnen upplever sin levnadssituation som dålig. Den tillvaro som de växer upp i är den enda som de känner till och har inte möjlighet att relatera till en annan existens.⁴⁹

Rätten till stöd och offentliga bidrag är ytterst begränsad

Papperslösa har en mycket begränsad rätt till offentliga bidrag och möjligheten att få hjälp med sin försörjning skiljer sig från kommun till kommun och i vissa fall till och med mellan olika handläggare i samma kommun.

– Vi fick bara vara där en gång, sedan sa de att de inte kunde hjälpa oss med något. Bara för att vi inte har uppehållstillstånd.

Pojke 11 år, bor tillsammans med sin mamma och äldre bror. Har levt gömd i 4 år.

Grundregeln enligt det så kallade vistelsebegreppet i socialtjänstlagen⁵⁰ är att alla personer som befinner sig i en kommun ska ha rätt till en individuell prövning av sina behov, även om de inte är hemmahörande i kommunen. Det finns således ett tolkningsutrymme i socialtjänstlagen att bistå papperslösa och gömda personer, vilket vissa kommuner använt för att bevilja för stöd. Rent rättsligt råder det dock en viss oklarhet om var gränserna för kommunernas skyldigheter att hjälpa papperslösa går. Det finns ingen rättspraxis på detta område, och sannolikheten att en sådan skapas är mycket liten eftersom de papperslösa och gömda som nekas hjälp inte överklagar besluten i rädsla att bli utvisade.

Från den 1 januari 2014 gäller nya riktlinjer i Malmö stad. Med stöd av barnkonventionen rekommenderar kommunen att barn till papperslösa, utifrån principen om barnets bästa, ska ha rätt till försörjningsstöd till full norm och rätt till bistånd för sin livsföring i övrigt på samma villkor som barn bosatta i Malmö. Om en barnfamilj söker sig till Socialtjänsten innebär det att barnen men inte de vuxna beviljas försörjningsstöd. Hela familjen bör dock beviljas bistånd avseende en bostad som ger barnen en skälig levnadsnivå. För att få stödet måste familjen uppge var de bor, vilket i praktiken kan innebära att många familjer avstår från att söka bidraget.⁵¹ Varken i Stockholm eller i Göteborg finns dock motsvarande riktlinjer och rekommendationer som i Malmö.

I sin genomgång av papperslösas situation 2010 konstaterade Socialstyrelsen att kommunerna anser det vara rimligt att ta särskild hänsyn till barn till papperslösa och barnfamiljer. Relativt ofta hänvisade dock kommunerna barn- och ungdomsärenden till frivilligorganisationer eller samfund.⁵²

⁴⁷ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 276, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

⁴⁸ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 280 f, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>; Köhler Marie (red), Barn i Malmö, Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö, s.94

⁴⁹ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s. 280 f, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

⁵⁰ SFS 2001:453 Socialtjänstlag

⁵¹ Malmö stad, Information om försörjningsstöd, www.malmo.se/Medborgare/Social---familjefragor/Nar-pengarna-inte-racker/Forsorjningsstod.html SVT Nyheter, "Barn till papperslösa får fullt socialbidrag", <http://www.svt.se/nyheter/sverige/barn-till-papperslosa-far-fullt-socialbidrag>

⁵² Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s 278, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

Bristande tillgång till hälso- och sjukvård

Barn till papperslösa som lever i Sverige har rätt till subventionerad fullständig hälso- och sjukvård och regelbunden tandvård på samma sätt som alla andra barn.⁵³ Men långt ifrån alla barn får tillgång till den vård de har rätt till. Alla föräldrar känner inte till denna rättighet och andra är för rädda för alla former av myndighetskontakt för att uppsöka vården och tandvården.

Den viktigaste faktorn för hur barnen mår är deras föräldrar. Mår föräldrarna dåligt påverkas barnens hälsa negativt. Cirka två tredjedelar av föräldrarna upplever att deras fysiska hälsa försämrats under tiden som papperslösa. Nästan lika många uppger att deras psykiska hälsa försämrats.⁵⁴

Statliga myndigheter och frivilligorganisationer har sedan 1994 påtalat i rapporter och utredningar att gömda barn far illa av sin otrygga och isolerade uppväxt och att de kan ta psykisk skada av det. Barn till papperslösa visar ofta symtom på otrygghet som sömnsvårigheter, mardrömmar och sömngångning. De kan även få svåra psykiska störningar som kan ge bestående men.

Vissa unga hade mycket dålig tandstatus eller kroniska besvär som astma och tuberkulos utan att få riktig behandling. I familjer där föräldrarna var sjuka får barnen ofta ta ett stort ansvar. De påverkas dessutom av oron över föräldrarnas tillstånd och att de inte alltid har tillgång till vård.⁵⁵

Hur barnen mår kan även påverkas av barnets tillgång till andra rättigheter än vård. Barn som uppvisar psykiska symtom mår exempelvis ofta bättre när de börjar på förskolan eller i skolan.⁵⁶

Många barn, också de som går i skolan, lever dock i praktiken mer eller mindre isolerat. De har en hemlighet de inte kan tala med klasskamraterna om, de har inte råd att följa med på aktiviteter som kan kosta pengar och de kan inte bjuda hem vänner. Därför upplever de att de måste hålla en distans.⁵⁷

Barn och unga som far illa

Om ett barn till papperslösa far illa har kommunen en skyldighet att ingripa. Det saknas emellertid systematiska undersökningar om de grundläggande sociala behoven för hela gruppen, till exempel om deras behov av skydd mot våld och andra övergrepp eller deras behov av skydd mot skadliga förhållanden, miljöer och föräldrar med otillräcklig omvårdnadsförmåga.⁵⁸

Kvinnor och barn löper en ökad risk att utsättas för våld

Bland de papperslösa familjer som besökte Unga Station under våren 2014 var våld relativt vanligt förekommande. I flera familjer misshandlade pappan mamman. Men i hemmen förekommer det också att barnen eller föräldrarna misshandlas av någon annan som bor i samma bostad. På grund av rädsla för myndigheterna vågade ingen av de papperslösa personer som besökte Unga Station anmäla de brott de utsatts för.

På grund av sin utsatta situation löper papperslösa kvinnor en ökad risk att utsättas för våld. Denna förhöjda risk delar de papperslösa med kvinnor som äktenskapsinvandrat till Sverige och beviljats ett tidsbegränsat uppehållstillstånd med en prövotid på två år⁵⁹ (den så kallade tvåårsregeln).

Möjligheterna för dessa kvinnor och i förlängningen deras barn att få hjälp och skydd är ytterst begränsad. Socialstyrelsen konstaterar att de som lever som papperslösa saknar all rättssäkerhet, eftersom de riskerar att utvisas ur landet om de anmäler att de utsatts för våld. Även kvinnor som omfattas av tvåårsregeln riskerar att utvisas om de anmäler att de misshandlats av make eller sambo.⁶⁰

För att undgå utvisning väljer därför en del kvinnor att fly från sina hem och leva som gömda tillsammans med sina barn. Det faktum att tvåårsregeln försätter många kvinnor och barn i en svår situation har uppmärksamats under många år i samhällsdebatten. Men trots att behovet av fortsatt utredning av tvåårsregeln påtalats av regeringens egna utredare har regeln varken modifieras eller tagits bort.⁶¹

⁵³ Regeringen, Fakta-PM om överenskommelsen om vård, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/22/26/03829a8c.pdf>

⁵⁴ Köhler Marie (red), Barn i Malmö, Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö, s.94

⁵⁵ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s 282 f, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

⁵⁶ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s 282 f, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

⁵⁷ Köhler Marie (red), Barn i Malmö, Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö, s.94

⁵⁸ Social rapport 2010, Socialstyrelsen, s 279 <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

⁵⁹ 5 kap. 8 § utlänningslagen

⁶⁰ Kartläggning av interventioner samt risk- och skyddsfaktorer vid våld mot äktenskapsinvandrade eller papperslösa kvinnor, s. 7, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19324/2014-1-12.pdf>

⁶¹ SOU 2012:45, Kvinnor och barn i rättens gränsland, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/19/58/65/538ce845.pdf>

Många kvinnor drar sig i det längsta innan de väljer att kontakta en myndighet eller en kvinnojour, eftersom det ökar risken för att de ska bli identifierade och utvisade.

Det är heller inte säkert att kvinnorna kan få hjälp via en ideell kvinnojour. Att hjälpa en papperslös eller gömd kvinna är komplicerat och tar i normalfallet lång tid. Varje ärende är därmed både arbets- och resurskrävande. Många ideella kvinnojouren har inte tillräckligt med egna resurser för att bistå kvinnorna, om inte placeringen initieras och bekostas av socialtjänsten vilket sällan är fallet.⁶²

Socialtjänstens skyldighet att anmäla missförhållanden

Socialnämnden är i normalfallet inte skyldig att underrätta polis då den vidtar åtgärder i ett ärende, som rör en person som lever som papperslös i Sverige. Men det finns undantag till denna regel. "Nämnden är skyldig att lämna ut uppgifter om en polismyndighet, Säkerhetspolisen, Migrationsverket, en migrationsdomstol, Migrationsöverdomstolen eller regeringen skulle begära det och uppgifterna behövs för att: avgöra ett ärende om uppehållstillstånd, avgöra ett ärende om tredjelandsmedborgares ställning som varaktigt bosatt i Sverige eller verkställa ett beslut om avvisning eller utvisning."⁶³

Om ett barn utsatts för brott förutsätts det i första hand att barnets vårdnadshavare gör en polisanmälan. Socialtjänstlagen ger dock socialtjänsten ett tydligt ansvar för att skydda barn som far illa eller riskerar att fara illa.⁶⁴ Om socialtjänsten får kännedom om uppgifter, misstankar eller förhållanden som tyder på att ett barn utsätts eller har utsatts för brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid, sexualbrott eller kvinnlig könsstympning har den möjlighet att bryta den sekretess som gäller i deras ärenden. Socialtjänsten har dock inte en skyldighet att polisanmäla dessa fall. Utifrån principen om barnens bästa ska socialtjänsten göra en professionell, självständig helhetsbedömning av när en misstanke är befogad och om man ska anmäla, avstå eller avvakta med en polisanmälan.⁶⁵

I fallen med barn till papperslösa blir den här bedömningen särskilt svår och socialtjänsten riskerar att hamna i ett moment 22. En polisanmälan som leder till att barnet utvisas tillsammans med den som utsätter barnet för brott kan komma att försvåra livet för barnet. Samtidigt går det inte att säga att barnets bästa tillgodoses om socialtjänsten avstår från att anmäla. Det gällande regelverket är helt enkelt inte anpassat för att tillgodose barn till papperslösa rätt till en säker och trygg uppväxt.

Barn till papperslösa har rätt att gå i skolan...

Många kommuner har under flera år erbjudit barn till papperslösa undervisning på frivillig basis. Läsåret 2013/14 ändrades dock regelverket. Barn till papperslösa fick för första gången laglig rätt att gå i skolan och kommunerna fick möjlighet att ansöka om statsbidrag för att täcka kostnaderna för verksamheten.⁶⁶

Barn till papperslösa skolgång regleras enligt samma regelverk som gäller för asylsökande barn. I korthet innebär det att de har rätt att gå i skolan, men att de inte omfattas av skolplikten. Rätten innebär förskoleklass, särskolan och grund- och gymnasieskolan. Barn till papperslösa har således fortfarande inte en rätt att gå i förskolan. Många papperslösa familjer som Stockholms Stadsmission kommit i kontakt med uppger dock att deras barn går i förskolan. En del förskolor väljer således att, precis som skolorna tidigare gjorde, ta emot barn till papperslösa på frivillig basis.

Skolan ansvarar för att varje elev får individuellt anpassad undervisning och att deras utveckling planeras och noga följs genom skoltiden. I praktiken innebär det att eleverna exempelvis ska erbjudas modersmålsundervisning, studiehandledning på sitt modersmål och anpassad studiegång om så krävs. Kommunen ska även kartlägga och bedöma barnens tidigare kunskaper för att de ska kunna få den utbildning de har rätt till.⁶⁷

Av de uppskattningsvis 2000–3000 barn till papperslösa som antas bo i Sverige var endast, högt räknat,

⁶² Oskarsson Marianne, Kartläggning av våldsutsatta papperslösa kvinnors möjlighet till skyddat boende, rapport Röda korset, s. 33 ff., <http://www.rosengrenska.org/pdfs/SRK.kartlaggning.pdf>

⁶³ Socialstyrelsen, Socialnämndens underrättelseskyldighet i migrationsärenden har upphävts, information om socialnämndens skyldigheter i fall som rör papperslösa, <http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2013juli/socialnamndensunderrattelseskyldighetimigrationsarendenharupphort>, 17 kap. 1 § utlänningslagen (2005:716)

⁶⁴ 5 kap. 1 § Socialtjänstlagen (2001:453)

⁶⁵ Socialnämndens ansvar för polisanmälan vid misstanke om brott mot barn s. 5 ff., <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18655/2012-4-1.pdf>

⁶⁶ Skolverket, information om bidrag för utbildning för barn som vistas i landet utan tillstånd, <http://www.skolverket.se/skolutveckling/statsbidrag/grundskole-och-gymnasieutbildning/papperslosa-barn-1.203490>

⁶⁷ Skolinspektionen, Vad gäller enligt författningarna, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/flygande-inspektion/asylsökande%20barn/bilaga2-forfattningarna-asylsökande.pdf>

450 barn kända av kommunerna i april 2013.⁶⁸ Det går dock att anta att det finns ett visst mörkertal. Alla kommuner känner exempelvis inte till alla barn till papperslösa som går i skolan.

Inför höstterminens start 2013 utförde Skolinspektionen en så kallad flygande inspektion i Sveriges samtliga kommuner för att bland annat undersöka hur väl kommunerna förberett sig inför skyldigheten att erbjuda barn till papperslösa undervisning. I sina svar till Skolinspektionen uppgav Stockholm och Göteborg att man redan innan lagändringen låtit barn till papperslösa gå i skolan. I Stockholm hade man förberett sig inför att de nya reglerna skulle träda i kraft. I Göteborg ansåg man dock inte att detta var nödvändigt. I sitt svar uppgav Malmö (där en tredjedel av alla barn till papperslösa i landet antas bo) att de inte visste om kommunen erbjuddit undervisning innan lagändringen. Inte heller hade Malmö förberett sig inför att de nya reglerna skulle träda i kraft.⁶⁹

Den flygande inspektionen visade att kommunerna var positiva till att erbjuda barn till papperslösa utbildning, men att det i många kommuner fanns mer att göra för att säkra tillgången på god undervisning.

Skolinspektionen pekade särskilt på att så få av barnen är kända och att kommunernas skyldighet att erbjuda utbildning var "en komplexitet", som få kommuner har tänkt igenom och genomfört förändringar inför. Förberedelserna i kommunerna bestod i första hand av informationsförmedling om de nya reglerna. Enstaka kommuner uppgav att de hade infört rutiner för hur eleverna skulle betygssättas. Flera kommuner signalerade en farhåga att polisen skulle använda skolorna som en plats för verkställande av avvisnings- eller utvisningsbeslut.⁷⁰

Risken att polisen skulle hämta barn i skolan belystes i förarbetena till lagändringen. Det konstaterades att det inte fanns något formellt hinder för polisen att hämta barn som ska avvisas eller utvisas i skolor. Polisen ska dock i sin tjänsteutövning ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter och tillämpa såväl behovs-, proportionalitets- och hänsynsprincipen samt beakta barnets bästa enligt barnkonventionen.⁷¹ Regeringen bedömde att det inte behövdes ytterligare bestämmelser i lag eller förordning, men att frågan noga skulle följas. Om polisens arbete visade sig bli ett avgörande hinder för barn till papperslösas skolgång skulle det övervägas om ytterligare reglering borde införas.⁷²

... men skolorna är inte anpassade för denna grupp av elever

Stockholms Stadsmission har via undersökningsföretaget Ipsos genomfört en undersökning⁷³ som belyser hur skolcheferna i 51 kommuner i landets tre största storstadsområdens⁷⁴ ser på sina insatser under läsåret 2013/14, då de första gången hade laglig skyldighet att erbjuda undervisning till barn till papperslösa. Enkäten visar att det finns stora brister. Kommunerna själva är dock i stort sett nöjda med sin insats.

Kunskapen om förekomsten av gömda elever i skolan är bristfällig

- Hälften av de 51 kommunerna uppger att de haft barn till papperslösa som elever i grundskolan.
- En knapp tredjedel av kommunerna uppger att barn till papperslösa gått i gymnasieskolan. Hälften av kommunerna uppger att de inte har gått några barn till papperslösa i gymnasiet. Kunskapen om eleverna är lägre i gymnasieskolan - 20 procent av kommunerna uppger svarsalternativet vet inte.
- Sex av tio kommuner uppger att den kan finnas elever som är barn till papperslösa men som man inte är medveten om.
- Antalet kända elever ökade, i de flesta fallen, inte under läsåret jämfört med föregående läsår.

Källa: Ipsos

⁶⁸ Skolinspektionen, Asylsökande barns rätt till utbildning, nationell sammanställning från flygande inspektion, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/flygande-inspektion/asylsökande%20barn/rapport-asylsökandebarn.pdf>

⁶⁹ Skolinspektionen, Sammanställning av Skolinspektionens frågor till kommunerna inför den lagändring som ledde till att barn till papperslösa fick rätt att gå i skolan, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/flygande-inspektion/asylsökande%20barn/asylsökande-statistik-kommuner.xls>

⁷⁰ Skolinspektionen, Asylsökande barns rätt till utbildning, nationell sammanställning från flygande inspektion, s. 19 ff., <http://www.skolinspektionen.se/Documents/flygande-inspektion/asylsökande%20barn/rapport-asylsökandebarn.pdf>

⁷¹ 8 § polislagen (1984:387)

⁷² Utbildning för barn som vistas i landet utan tillstånd, utbildningsutskottets betänkande 2012/13:UbU12

⁷³ Mellan den 4 juni till 24 augusti 2014 genomfördes 50 telefonintervjuer (CATI) med högsta skol- och utbildningscheferna i 51 kommuner i storstadsregionerna Malmö, Göteborg och Stockholm. I ungefär hälften av kommunerna har två personer intervjuats då ansvaret för grund- och gymnasieskola varit uppdelat.

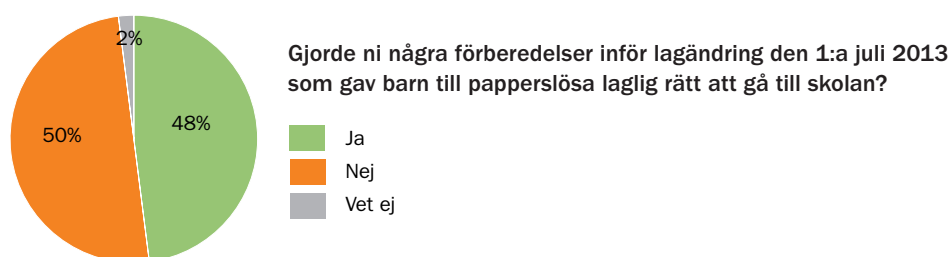
⁷⁴ Undersökningen omfattar följande kommuner i Storstockholm: Botkyrka, Danderyd, Ekerö, Haninge, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Norrtälje, Nykvarn, Nynäshamn, Salem, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Stockholm, Sundbyberg, Södertälje, Tyresö, Täby, Upplands-Bro, Upplands Väsby, Vallentuna, Vaxholm, Värmdö och Österåker.

I Storgöteborg: Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö och i Stor-malmö: Burlöv, Eslöv, Höör, Kävlinge, Lomma, Lund, Malmö, Skurup, Staffanstorps, Svedala, Trelleborg och Vellinge

Det går uppskattningsvis 110 elever i storstadsområdenas skolor, som antingen är barn till papperslösa eller gömda.⁷⁵ Hälften av de 51 kommuner som enkäten omfattade uppger att barn till papperslösa gått i grundskolan. I de flesta fallen har antalet elever inte ökat sedan barnen fick rätt att gå i skolan. Andelen elever i gymnasieskolan är lägre. Knappt en tredjedel av kommunerna uppger att de haft barn till papperslösa som deltagit i undervisningen. Inte heller på gymnasieskolan har eleverna i de flesta fall blivit fler jämfört med förra läsåret. Det finns dock ett mörkertal. Kunskaperna om eleverna i gymnasieskolan är generellt sett lägre än motsvarande kunskaper om grundskoleleverna.

Hälften av storstadskommunerna uppger att de förberedde sig inför lagändringen, den andra hälften gjorde det inte. Den vanligaste förberedelsen var information till rektorer och skolchefer om lagändringen. Ett antal kommuner uppger dock att man sett över sina rutiner för hanteringen av barn till papperslösa. Några kommuner har också tagit fram handlingsplaner.

Bristande förberedelser inför skyldigheten att erbjuda gömda barn undervisning i många kommuner

- Hälften av kommunerna uppger att de förberedde sig, den andra hälften gjorde det inte.
- Den vanligaste förberedelsen bestod av att informera rektorer och skolchefer om lagändringen, ofta på konferenser.
- Merparten av kommunerna bedömer förberedelserna som tillräckliga.
- Inget tydligt förbättringsområde pekas ut. Många kommuner anser att det är svårt att bedöma om något kunde ha gjorts annorlunda eftersom de haft få eller inga papperslösa elever i skolan.

Källa: Ipsos

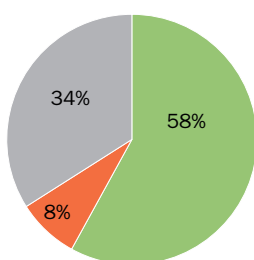
Sju av tio kommuner anger att de i mycket hög utsträckning gör en individuell prövning av barnens behov av utbildning.

En majoritet av barnen får betyg, men en tredjedel av kommunerna uppger att de inte vet om eleverna får betyg eller inte. Resultatet är anmärkningsvärt. Kommunerna ansvarar för att garantera varje elevs rätt till skolgång. I detta ansvar ingår att se till att eleven också kan få betyg. Det kommunala självstyret innebär även att det är upp till varje kommun att bestämma formerna för hur detta ska gå till i praktiken. I många kommuner har man valt att hantera barn till papperslösa på samma sätt som barn med skyddad identitet. Det vanligaste sättet att säkerställa att rätt barn hämtar ut sitt betyg är att läraren ger betyget direkt till eleven.

Sju av tio kommuner uppger att de saknar särskilda rutiner för att hantera gömda och barn till papperslösa när de far illa. Man utgår från att socialtjänsten kopplas in precis som när andra barn far illa.

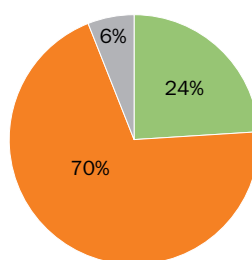
⁷⁵ Siffran baseras på ett antagande utifrån de svar om antal elever som kommunerna lämnade i enkäten.

Bristande eller otillräckliga rutiner och riktlinjer för betyg och fall där barn far illa

Får barn till papperslösa betyg?

Ja
Nej
Vet ej

Har kommunen upprättat någon rutin för hur man ska hantera barn till papperslösa/gömnda som far illa?

Ja
Nej
Vet ej

- En tredjedel av kommunerna uppger att de inte vet om eleverna får betyg eller inte. Åtta procent av kommunerna uppger att eleverna inte får betyg. Detta trots att det är varje kommuns ansvar att se till att varje elev kan få betyg.
- Det vanligaste sättet att säkerställa att rätt barn hämtar ut sitt betyg är att läraren ger betyget direkt till eleven.
- Sju av tio kommuner uppger att man saknar särskilda rutiner för att hantera barn till papperslösa när de far illa. Man tar ingen särskilt hänsyn till gruppens rädsla för myndigheter utan utgår från att socialtjänsten kopplas in på samma sätt som när andra barn far illa.

Källa: Ipsos

I två kommuner i olika storstadsregioner har polis hämtat ett gömt eller papperslöst barn i skolan, trots att detta i normalfallet strider mot praxis och dessutom går emot det allmänna råd som Rikspolisstyrelsen redan i augusti 2013 flaggade för att man ämnade utfärda.⁷⁶ Formellt fattades dock beslutet att en underårig inte bör eftersökas eller hämtas i eller i anslutning till en skola där den är elev den 7 juli 2014.⁷⁷

Polisen har hämtat barn till papperslösa i skolan

- Vid två tillfällen i två olika städer och storstadsområden har polisen hämtat barn till papperslösa i skolan, trots att polisen rekommenderas att varken hämta elever i skolan eller i skolans närmaste omgivning.

Källa: Ipsos

Merparten av kommunerna anser att deras förberedelser inför det nya regelverket var tillräckliga. Det går utifrån de lämnade uppgifterna inte heller att identifiera något tydligt förbättringsområde. Många kommuner uppger exempelvis att få eller inga papperslösa vistas eller har vistas i kommunen och har därför svårt att bedöma vad som kunde ha gjort annorlunda. Eleverna har heller inte blivit fler under det första läsåret efter lagstiftningen infördes. Samtidigt uppger dock sex av tio kommuner att det kan finnas barn till papperslösa inom skolan som man inte är medveten om.

Få irreguljära migranter har möjlighet att legalisera sin tillvaro

De flesta av barnen till pappersökande har inte en ljusnande framtid att se fram emot. Trots att de kan vara födda och uppväxta i Sverige har de små möjligheter att legalisera sin tillvaro i landet – om inte dagens regelverk ändras.

Hittills har dock frågan om gruppen papperslösas legala status hamnat långt ned på den politiska dagordningen. Det finns i dagsläget inga skarpa politiska förslag eller initiativ om hur gruppen gömda/papperslösa på sikt ska kunna minskas. Det finns heller inte några förslag eller politiska initiativ som skulle möjliggöra att fler får möjlighet till uppehållstillstånd.

2005–2006 genomfördes en begränsad amnesti med hjälp av en tillfällig lag, i samband med att migrationsdomstolarna infördes. Den primära målgruppen för lagstiftaren var barnfamiljer som vistas i landet utan till-

⁷⁶ Sveriges Radio, Polisens förslag: Vi hämtar inte papperslösa barn i eller nära skolan”, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5624697>

⁷⁷ RPSFS 2014:8, Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om verkställighet av beslut om avvisning och utvisning, s. 10

stånd.⁷⁸ I dagsläget är dock det politiska intresset för ytterligare en amnesti i princip obefintligt, även om krav på amnesti med jämna mellanrum framförs av enskilda politiker.

En del asylsökande som fått avslag på sin ansökan väljer att gå under jorden och leva här som gömda. 2008 infördes dock en möjlighet för dem som fått avslag på sin ansökan att ansöka om arbetstillstånd utan att behöva lämna landet – ett så kallat spårbyte.

För att arbetstillståndet ska beviljas krävs att ansökan lämnats in inom två veckor efter att beslutet om avslag på asylansökan vunnit laga kraft. Den sökande måste ha en anställning som sträcker sig minst tolv månader framåt i tiden. Han eller hon måste dessutom ha arbetat i minst fyra månader hos samma arbetsgivare innan beslutet om avslag på asylansökan vunnit laga kraft. Utöver detta måste även övriga villkor för arbetstillstånd, till exempel vad gäller lön och möjlighet att försörja sig, vara uppfyllda.⁷⁹

Dagens kvalificeringsregler för spårbyte är dock alltför strikta för att flertalet asylsökande i realiteten ska ha möjlighet att växla spår. Även i framtiden kommer därför många som nekats asyl välja att leva som gömda för att undgå utvisning.

⁷⁸ Stern Rebecca, Ny utlänningslag under lupp, Svenska Röda Korset 2008, http://www.redcross.se/Documents/Rapporter/Ny_utlag%20RK%20rapport.pdf

⁷⁹ Engbom Samuel, Spårbyte för asylsökande – varför så snålt?, Sverige mot rasism, <http://sverigemotrasism.se/opinion/flyktingbloggen/2014/04/20/sparbyte-for-asylsokande-varfor-sa-snalt/>; Socialförsäkringsutskottet, betänkande 2013/14:SfU13, Cirkulär migration och utveckling, http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/201314Cirkular-migration-och-_H101SfU13/?html=true; <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/201314/SfU13/>

3. Avslutning och diskussion

Alla barn får inte samma chanser under uppväxten. För vissa barn ger själva området de växer upp i sämre förutsättningar, exempelvis i form av en ökad risk för trångboddhet, sämre skolor, högre risk för fysisk och psykisk ohälsa och högre arbetslöshet.

Men hos varje enskild individ finns chansen att kompensera för de risker de utsätts för under uppväxten. Avgörande är att vuxna i barnets närhet (exempelvis föräldrar, barnhälsovården, eller personal i förskolan eller i skolan) så tidigt som möjligt identifierar problemen och ser till att barnet får tillräckligt stöd och hjälp att hantera och lösa problemen. I detta sammanhang utgör skolan en särskild nyckelfaktor. Att skolorna i många socioekonomiskt utsatta stadsdelar inte förmår leva upp till sitt kompensatoriska uppdrag att utjämna förutsättningarna för elever med skilda bakgrunder är därmed en betydande risk- och orosfaktor såväl i dagsläget som i ett livslångt perspektiv.

Kraven på civilsamhället ökar

Det är även oroande att det civila samhället, som ska utgöra ett komplement till den offentliga välfärden, i allt högre utsträckning ersätter grundläggande samhällsfunktioner. Samhällets resurser att exempelvis hjälpa unga som mår psykiskt dåligt förslår inte samtidigt som allt fler unga skattar att deras psykiska hälsa försämras. På Stockholms Stadsmissions Ung Hälsa erbjuder vi vård för grupper som över huvud taget inte kan få tillgång till samma hjälp inom den offentligfinansierade vården. Men inte heller dessa insatser är tillräckliga, behoven överskrider med råge de vårdresurser vi kan erbjuda för de unga som söker hjälp för sina besvär.

Civilsamhället förväntas också erbjuda gömda och papperslösa familjer den hjälp och stöd som det offentliga samhället annars står för. Det rör sig om allt från ekonomiskt bistånd till skyddat boende för våldsutsatta kvinnor. Många gånger saknar dock de organisationer som hjälper gömda och papperslösa tillräckliga resurser för att kunna möta dessa behov. Detta gäller inte minst de kvinnor och barn som blir utsatta för våld i nära relationer. I praktiken är dessa helt rättslösa.

Barn till papperslösa behöver mer stöd i skolan

För många barn till papperslösa är skolan sett andningshål. Även för denna grupp av barn och unga kan utbildning bli biljetten till ett bättre liv. Numera har barn till papperslösa också en laglig rätt att gå i skolan, men i praktiken urholkas denna rätt på flera sätt, vilket Stockholms Stadsmissions skolundersökning i landets tre största storstadsområden bekräftar.

Alltför många kommuner tycks utgå från att det inte finns barn till papperslösa i kommunen, eftersom man hittills inte har haft någon elev i skolan. Det är dock inte ett hållbart resonemang, i synnerhet då man vet att många barn till papperslösa över huvud taget inte går i skolan. För att rätten till skolgång ska ha ett reellt värde måste kommunerna bli bättre på att nå ut med sin information.

Sju av tio kommuner anger att de i mycket hög utsträckning gör en individuell prövning av barnens behov av utbildning. Det finns anledning att ifrågasätta denna uppgift. Barn till papperslösa omfattas av samma regelverk som asylsökande barn, men skolinspektionen har funnit flera brister i kommunernas förmåga att ge de asylsökande eleverna en individuell prövning. Många kommuner erbjöd exempelvis inte studiehandledning på deras modersmål, trots att detta är vad många elever behöver för att kunna nå de lägsta kunskapskraven i skolan.⁸⁰

⁸⁰ Asylsökande barns rätt till utbildning, nationell sammanställning från flygande inspektion, s. 22 f, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/flygande-inspektion/asylsökande%20barn/rapport-asylsokandebarn.pdf>

Stockholms Stadsmissions undersökning visar också att det saknas klara och tydliga riktlinjer för hur man ska säkra att barnen får sina betyg. Rutinerna skiljer sig åt från skola till skola och bygger inte sällan på att eleven kan identifieras av skolans personal. Det framgår dock inte av undersökningen hur kommunerna på sikt kan komma att garantera att eleverna kan få ut sitt betyg igen om originalbetyget förkommit och personkännedomen om eleven sedan länge gått förlorad. Detta är en fråga som bör granskas närmare. Det måste finnas klara och tydliga regler som säkerställer att eleverna kan få sina betyg.

Det bör även tas fram klara och tydliga riktlinjer för hur skolorna ska hantera barn som far illa. I dag behandlas dessa fall som alla andra. Men gruppen papperslösa/gömnda är inte som alla andra. Enbart risken att uppmärksammas av myndigheter kan leda till föräldrarna beslutar att ta barnen ur skolan. För gruppen barn till papperslösa behövs helt enkelt ett helt annat regelverk och rutiner, allt för att barnen och deras föräldrar ska förmås ta emot hjälp och stöd.

Vid två tillfällen i två olika storstadsregioner har polisen hämtat barn i skolan, trots att deras praxis råder dem från att avstå. I detta sammanhang måste man hålla i minnet att de gömdas och papperslösa informationskanaler i första hand är informella. Information om ett ingripande förvandlas lätt till ett rykte att polisen regelbundet söker igenom skolorna efter gömda eller barn till papperslösa och att inget barn därför kan känna sig tryggt. En hämtning kan därför leda till att flera familjer inte vågar skicka sina barn till skolan.

Svalt politiskt intresse att göra irreguljära migranter till legala migranter

Enligt gällande regelverk finns det små möjligheterna för barn till papperslösa att få uppehållstillstånd i Sverige. Det politiska intresset att ge dem och deras familjer amnesti är i princip obefintligt, även om detta då och då förespråkas av enskilda politiker.

Det finns också skäl att invända mot ett system med återkommande amnestier. Det hjälper utan tvekan de individer som omfattas av dem, men det löser inte i grunden problemet med att människor lever som papperslösa. Tvärtom är erfarenheten från de flesta länder som använder sig av återkommande amnestier att det snarare förvärrar problemet – gruppen papperslösa blir större och större med tidens gång.

Det finns i dagsläget ingen bra lösning för hur fler irreguljära migranter ska kunna bli legala migranter. Alla metoder som prövats har uppenbara nackdelar, inte minst att många av dem förmår människor till att leva som papperslösa i hopp om att de en dag ska kunna kvalificera sig som legala migranter. Detta bör dock inte hindra svenska politiker från att hitta en lösning för hur de som lever som papperslösa i dag ska få ett drägligare liv. I synnerhet gäller det de barn och unga som nu får rätt att gå i skolan.

Ett sätt är att ge ökade chanser för gömda och papperslösa att få uppehållstillstånd är att göra dagens regler för arbetstillstånd mer generösa, ett annat är att införa ett program liknande det som i USA kallas "Dream Act". Programmet innebär att barn till papperslösa som flyttat till USA innan de fyllt 16 år kan få ett två år långt och förnybart uppehållstillstånd, om de uppfyller vissa villkor. För att omfattas av villkoren ska den sökande inte vara äldre än 31 år. Han eller hon måste sammanhängande ha bott i USA i minst fem år och inte vara fälld för grova brott eller vissa utpekade förseelser. För att kvalificera sig måste den sökande dessutom studera, ha tagit studenten eller genomgått militärtjänstgöring.⁸¹

Även i Sverige skulle det gå att införa ett liknande program anpassat till svenska förhållanden och där målet är att barn och unga får permanent uppehållstillstånd och i förlängningen medborgarskap.

⁸¹ American Immigration Council, Who and where the dreamers are, revised estimates, <http://www.immigrationpolicy.org/just-facts/who-and-where-dreamers-are-revised-estimates>

4. Rekommendationer

Stockholms Stadsmission har sedan organisationen grundades 1853 arbetat outtröttligt och engagerat för att mildra social misär och motverka utanförskap och utsatthet i Stockholmsregionen.

De erfarenheter våra medarbetare gör genom att träffa de människor som söker sig till våra verksamheter har genom åren inspirerat beslutsfattare och medverkat till förbättringar i strävan att skapa ett Stockholm som ser alla sina invånare.

Nedan följer våra förslag, utan inbördes rangordning, till Stockholms stad, regeringen och riksdagen på åtgärder för att förbättra situationen för utsatta barn och unga och de irreguljära migranter som lever i Sverige. Våra rekommendationer är grundade i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionens) som slår fast att det är varje stats ansvar och skyldighet att tillgodose barns grundläggande behov och rättigheter:

Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn. När det gäller barnets ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska staten utnyttja det yttersta av sina resurser.

FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 3 och 4.

1. Fler öppna enheter/mötesplatser som barn och unga kan vända sig till för att få information och stöd

I dag vet många barn och unga inte till vem eller vilken verksamhet de ska vända sig till och när de behöver någon att prata med. I de fall de vet var de kan få hjälp har de ofta svårt att få kontakt med rätt verksamhet. Det kan handla om korta telefontider eller alltför lång väntan på ett första besök på grund av tidsbrist.

Det bör bli enklare för barn och unga som lever i olika former av utsatthet att få information om sina rättigheter och att få stöd till exempel i form av ombudsmannaskap eller samtal. Stockholms Stadsmissions Unga Station och Ung Hälsa är exempel på verksamheter som erbjuder barn och unga stöd och hjälp. Det gör även ungdomsmottagningar runt om i landet – om det finns tid för samtal.

Ett annat exempel är elevhälsan som alla barn och unga kommer i kontakt med i någon mån. Elevhälsan är tänkt som en mötesplats för skolans medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Eleven ska när den har fått kontakt med elevhälsan erbjudas det stöd och hjälp som han eller hon behöver och det är personalen inom elevhälsan som ska se till att eleven får tillgång till dessa insatser. Varje profession inom elevhälsan har ett särskilt ansvar att bidra med sin specifika kompetens och att samverka med övriga professioner i och utanför skolan. I praktiken fungerar dock inte alltid elevhälsan som det är tänkt. Det finns uppenbara brister i många skolor där elevhälsan inte når upp till de grundläggande kraven i skollagen⁸² eller brister i övrigt. Kraven på skolorna att tillhandahålla en väl fungerande skolhälsa bör därför stärkas.

Det finns ett uppenbart behov av fler öppna enheter eller mötesplatser. Ett ökat antal öppna enheter och mötesplatser där socialtjänst, psykiatri och skola kan samverka – gärna med ideella organisationer som ofta bygger relation till barn och unga över tid. Detta ökar dessutom möjligheten att fler unga fångas upp och får hjälp innan den psykiska utsattheten har växt sig alltför stor.

⁸² 1 kap 25§ Skollagen (2010:800)

2. Rätt till förskola för barn till papperslösa och bättre rutiner för att säkra en god utbildning till alla barn

Många barn till papperslösa är isolerade och understimulerade. De förväntas exempelvis vara stilla och tysta under dagarna, då deras föräldrar lämnat hemmet för att arbeta. Utan tillgång till lek och rörelse försämras barnens utveckling. För en del barn finns dock ett andningshål genom att vissa kommuner och förskolor frivilligt erbjuder dem plats i förskolan.

Rätten att gå i skola bör därför även utökas till förskolan. Dels för att öka tryggheten för de barn som går där – deras plats på förskolan blir garanterad och är inte anhängig den enskilda kommunens eller förskolans välvilja och budgetutrymme. Dels för att främja barnens utveckling, språkinläring och tillgång till lekkamrater i deras egen ålder.

Det saknas fortfarande riktlinjer och rutiner i skolan som omfattar gruppen barn till papperslösa. För att säkerställa att alla barn får så god start som möjligt måste varje familj nås av informationen att barnen har rätt att gå i skolan och att de kan vara trygga där.

Det är uppenbart att dagens råd och praxis inte avhåller alla poliser från att hämta barn i skolan. Men för att barnen ska känna sig trygga måste det finnas en garanti att detta inte sker. En skärpning av dagens regelverk är nödvändigt.

Varje barn måste även garanteras en individuell prövning av sitt behov av utbildning och erbjudas det stöd och hjälp de behöver för att kunna klara skolan. Utöver detta måste det även finnas klara och tydliga riktlinjer för hur eleverna ska kunna få ut sina betyg.

Till sist bör det även tas fram klara och tydliga riktlinjer i varje kommun för hur man kan erbjuda effektiv hjälp och stöd till de barn som far illa.

3. Rätt till stöd för kvinnor och barn som utsätts för våld i nära relationer

Våld i nära relationer är relativt vanligt förekommande i gruppen irreguljära migranter. Våld drabbar barn till irreguljära migranter särskilt hårt, eftersom de ofta saknar utomstående vuxna som de kan anförtro sig till och inte heller kan söka hjälp utan att riskera utvisning för sig själva eller övriga familjemedlemmar. Den ökade risken att utsättas för våld delas dessutom av kvinnor som har äktenskapsinvandrat och som lever under den så kallade tvåårsregeln. Dessa kvinnor har samtidigt en minskad möjlighet att få hjälp och skydd. Irreguljär saknar helt rättssäkerhet eftersom de riskerar att utvisas ur landet om de anmäler våld.

Dessa kvinnor och barn bör omfattas av samma grundläggande rättsäkerhet som alla andra som utsätts för våld i nära relationer. Samhället bör därför finansiera det stöd och många gånger långvariga hjälp som dessa kvinnor och barn behöver, utan att de ska riskera att bli utvisade.

4. Rätt till försörjningsstöd för barn till papperslösa

I dag är det upp till varje kommun att besluta om barn till papperslösa ska ha rätt till försörjningsstöd. I många kommuner liknas rätten till stöd mest ett lotteri. Det är den enskilde handläggaren som beslutar om stödet ska beviljas eller inte. Malmö stad har med bland annat stöd av barnkonventionen beslutat om riktlinjer som slår fast att barn till papperslösa som vistas i kommunen ska ha rätt till försörjningsstöd.

Det behövs ett klargörande av rättsläget och var kommunernas ansvar går i denna fråga. Barnens rätt till försörjningsstöd bör slås fast i socialtjänstlagen eller i annan författning så att varje barn får samma rätt till skälig levnadssnivå i hela landet.

5. Barn och unga som växer upp i Sverige ska ha möjlighet att stanna

Gruppen barn till papperslösa har de senaste åren fått allt fler grundläggande rättigheter som rätten till vård och utbildning. Men dagens regelverk ger dem fortfarande inte en reell möjlighet att få uppehållstillstånd eller medborgarskap, trots att de har ett behov av stabilitet och dessutom själva har mycket att bidra med till det svenska samhället.

På sikt innebär det att barn som har växt upp i Sverige, talar flytande svenska och har en fullgod utbildning går in i vuxenlivet utan några möjligheter att ordna stadigvarande bostad, försörja sig på laglig väg eller att bidra till eller vara delaktiga i samhället.

Det bör utredas hur dessa barn och unga kan få möjligheten att få uppehållstillstånd och på sikt medborgarskap. Det kan exempelvis röra sig om en modell, med stöd i barnkonventionen, där uppehållstillstånd ges till unga som uppfyller vissa grundläggande kriterier, exempelvis att de tagit studenten.

Referenser

American Immigration Council, Who and where the dreamers are, revised estimates, <http://www.immigration-policy.org/just-facts/who-and-where-dreamers-are-revised-estimates>

Boverket, Ungdomars boende – lägesrapport 2012, Rapport 2012:7, <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2012/Ungdomars-boende-lagesrapport-2012.pdf>

Boverket, Urbant utvecklingsarbete, delrapport, <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2013/Urbant-utvecklingsarbete-med%20bilagor.pdf>

Brottsförebyggandet rådet (Brå), Följder av segregation och dess dynamik, <http://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2011-11-03-foljder-av-segregation-och-dess-dynamik.html>

Brottsförebyggandet rådet (Brå), Brottstatistik och resultat från NTU i URBAN 15 områden, Anmälda brott 2011 och resultat från den nationella trygghetsundersökningen 2007-2011 i län, kommuner och stadsdelar som omfattas av det urbana utvecklingsarbetet; http://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b2980006802/1333122786998/Rapport+URBAN15_2012-03-30.pdf

Cederblad Marianne, Ungas psykiska hälsa förbryllar forskare; Läkartidningen, 2013;110:CC9C, <http://www.lakartidningen.se/Klinik-och-vetenskap/Klinisk-oversikt/2013/09/Ungas-psykiska-halsa-forbryllar-forskare/>

Engbom Samuel, Spårbyte för asylsökande – varför så snålt?, Sverige mot rasism, <http://sverigemotrasism.se/opinion/flyktingbloggen/2014/04/20/sparbyte-for-asylsokande-varfor-sa-snalt/>

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), antagen av FN s generalförsamling den 20 november 1989

Fackligt center för papperslösa, information om villkor, http://www.fcfp.se/?page_id=41

Faktasida Unicef, Barn i socialt utanförskap; <http://unicef.se/fakta/barn-i-socialt-utanforskap>

Folkhälsomyndigheten, Allmänt välbefinnande och självskattad psykisk hälsa bland 11-, 13- och 15-åringar i Sverige, sammanfattning av undersökningen Skolbarns hälsovanor, <http://www.folkhalsomyndigheten.se/documents/nyheter-press/nyheter2014/PM-allmant-valbefinnande-och-sjolvskattad-psykisk-halsa%2020140702.pdf>

Forskningsrådet för hälsa arbetsliv och välfärd (Forte), Vem ser vem, om ungas psykiska hälsa, <http://www.forte.se/sv/Publicerat/Om-FAS-kunskapsformidling/Forte/De-osynliga-barnen/>

Helgesson Thomas, EU sätter mått på fattigdom, artikel SCB, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0001_2012K02_TI_08_A05TI1202.pdf

Kungliga Vetenskapsakademien, Hälsoutskottet, Barns och ungdomars psykiska hälsa i Sverige, 2010

Köhler Marie (red), Barn i Malmö - Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa, Vetenskaplig underlagsrapport till Kommission för ett socialt hållbart Malmö

Malmö stad, Information om försörjningsstöd, www.malmo.se/Medborgare/Social--familjefragor/Nar-pengar-na-inte-racker/Forsorjningsstod.html

Malmö stad, Riktlinjer för handläggning av försörjningsstöd och ekonomiskt bistånd för livsföring i övrigt

http://www.malmo.se/download/18.1d68919c1431f1e2a9636e7/1389365268757/Riktlinjer+för+handläggning+av+försörjningsstöd+och+ekonomiskt+bistånd_Malmö+stad.pdf

Migrationsinfo.se, Effekter av boendesegregation, <http://www.migrationsinfo.se/valfard/boende/segregation/effekter-av-boendesegregation>

Migrationsinfo.se, Segregation, <http://www.migrationsinfo.se/valfard/boende/segregation/>

Niknami Susan, Schröder Lena, Bakom sifforna – unga som varken arbetade eller studerade 2000–2010, Temagruppen unga i arbetslivet, s. 7, <http://temaunga.se/sites/default/files/Rapporter/bakomsiffrornawebb.pdf>

Nordström Skans Oskar och Åslund Olof, Etnisk segregation i storstäderna - bostadsområden, arbetsplatser, skolor och familjebildning 1985-2006, rapport IFAU, <http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2010/r10-04-Etnisk-segregation-i-storst%C3%A4derna.pdf>

Oskarsson Marianne, Kartläggning av våldsutsatta papperslösa kvinnors möjlighet till skyddat boende, rapport Röda korset, <http://www.rosengrenska.org/pdfs/SRK.kartlaggning.pdf>

Pålsson David, Ungas röster om socialt utanförskap i Sverige, rapport, UNICEF, <http://unicef.se/fakta/barn-i-socialt-utanforskap>

Regeringen, Fakta-PM om överenskommelsen om vård, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/22/26/03829a8c.pdf>

Riksdagsmotion, 2013/14:So616, Vänsterpartiet

Rädda Barnen, Barnfattigdom i Sverige, Årsrapport 2013, http://www.raddabarnen.se/Documents/vad-vi-gor/sverige/samhallets-ansvar/barnfattigdom/Barnfattigdom_2013.pdf,

RPSFS 2014:8, Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om verkställighet av beslut om avvísning och utvisning

SFS 1984:387 Polislagen

SFS 2001:453 Socialtjänstlag

SFS 2005:716 Utlänningslag

SFS (2010:800) Skollagen

Sjögren Anna, Svaleryd Helena, Nitlott i barndomen – familjebakgrund, hälsa, utbildning och socialbidragsgående bland unga vuxna, Rapport 2011:5, IFAU

Skolinspektionen, Vad gäller enligt författningarna, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/flygande-inspektion/asylsökande%20barn/bilaga2-forfattningarna-asylsökande.pdf>

Skolinspektionen, Asylsökande barns rätt till utbildning, nationell sammanställning från flygande inspektion, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/flygande-inspektion/asylsökande%20barn/rapport-asylsökande-barn.pdf>

Skolinspektionen, Sammanställning av frågor till kommunerna inför den lagändring som ledde till att barn till papperslösa fick rätt att gå i skolan, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/flygande-inspektion/asylsökande%20barn/asylsökande-statistik-kommuner.xls>

Skolverket, information om bidrag för utbildning för barn som vistas i landet utan tillstånd, <http://www.skolverket.se/skolutveckling/statsbidrag/grundskole-och-gymnasieutbildning/papperslosa-barn-1.203490>

Skolverket, Pojkarnas betyg ökar mest, <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/nyhetsarkiv/2.7602/pojkarnas-betyg-okar-mest-1.207571>

Socialförsäkringsutskottet, betänkande 2013/14:SfU13, Cirkulär migration och utveckling, <http://www.>

riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/201314Cirkular-migration-och-H101SfU13/?html=true; <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/201314/SfU13/>
Socialstyrelsen, Folkhälsorapport 2009, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8495/2009-126-71.pdf>

Socialstyrelsen, Social rapport 2010, <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf>

Socialstyrelsen, Socialnämndens underrättelseskyldighet i migrationsärenden har upphävts, information om socialnämndens skyldigheter i fall som rör papperslösa, <http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2013juli/socialnamndensunderrattelseskyldighetimigrationsarendenharupphort>

Socialstyrelsen, Socialnämndens ansvar för polisanmälan vid misstanke om brott mot barn, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18655/2012-4-1.pdf>

Socialstyrelsen, Kartläggning av interventioner samt risk- och skyddsfaktorer vid våld mot äktenskapsinvandrade eller papperslösa kvinnor, <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19324/2014-1-12.pdf>

Socialstyrelsens information om försörjningsstöd, <http://www.socialstyrelsen.se/hittarattmyndighet/ekonomisktband/forsorjningsstod>

Socialstyrelsens information om riksnormen, <http://www.socialstyrelsen.se/ekonomisktband/riksnormen>
SOU 2012:45, Kvinnor och barn i rättens gränsland, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/19/58/65/538ce845.pdf>

Stern Rebecca, Ny utlänningslag under lupp, Svenska Röda Korset 2008, http://www.redcross.se/Documents/Rapporter/Ny_utlag%20RK%20rapport.pdf

Szulkin, R. och Jonsson O. J., 'Ethnic Segregation and Educational Outcomes in Swedish Comprehensive Schools', The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies, Working paper 2007:2, http://www.su.se/polopoly_fs/1.55483.1321514485!/SULCISWP2007_2.PDF

Sveriges Radio, Polisens förslag: Vi hämtar inte papperslösa barn i eller nära skolan", <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5624697>

SVT Nyheter, "Barn till papperslösa får fullt socialbidrag", <http://www.svt.se/nyheter/sverige/barn-till-papperslosa-far-fullt-socialbidrag>

Tryggare Sverige, Otrygghet i förorten, pressmeddelande, <http://tryggaresverige.org/otrygghet-i-fororten>

Utbildningsutskottet, betänkande 2012/13:UbU12, Utbildning för barn som vistas i landet utan tillstånd

Appendix

Skolundersökning

Stockholms Stadsmission har låtit undersökningsföretaget Ipsos undersöka hur många barn till papperslösa som går i skolan och om kommunerna har kompetens att ta emot dessa barn.

Mellan juni och september 2014 genomförde Ipsos telefonintervjuer med högsta skol- och utbildningscheferna i 50 av totalt 51 kommuner i storstadsregionerna Malmö, Göteborg och Stockholm. I ungefär hälften av kommunerna intervjuades två personer då ansvaret för grund- och gymnasieskola varit uppdelat. De intervjuade kommunerna har lämnat sina svar under förutsättning att de inte ska kunna gå att identifiera. Svaren nedan presenteras därför endast i antal svarande kommuner, i procent eller som sammanfattande kommentarer.

Urvalet bestod av följande kommuner:

- I Storstockholm kontaktades kommunerna: Botkyrka, Danderyd, Ekerö, Haninge, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Norrtälje, Nykvarn, Nynäshamn, Salem, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Stockholm, Sundbyberg, Södertälje, Tyresö, Täby, Upplands-Bro, Upplands Väsby, Vallentuna, Vaxholm, Värmdö och Österåker.
- I Storgöteborg kontaktades kommunerna: Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö
- I Stormalmö kontaktades kommunerna: Burlöv, Eslöv, Höör, Kävlinge, Lomma, Lund, Malmö, Skurup, Staffanstorps, Svedala, Trelleborg och Vellinge

Frågor

Fråga 1: Har kommunen haft barn till papperslösa som deltagit i grundskoleverksamheten under läsåret 2013/2014? (Svaret anges i antal kommuner)

Ja	Nej	Vet ej	Totalt antal svarande
6	18	26	50 av 51 tillfrågade kommuner

Fråga 1a: Ungefär hur många? (Svaret anges i procent)

1 barn	2 barn	3 barn	4 eller fler	Vet ej	Totalt antal svarande
12 %	31%	15 %	19 %	23 %	50 av 51 tillfrågade kommuner

Fråga 2: Har antalet barn till papperslösa som deltagit i grundskoleverksamheten blivit fler under läsåret 2013/2014 jämfört med läsåret 2012/2013? (Svaret anges i antal kommuner)

Ja	Nej	Vet ej	Totalt antal svarande
6	31	13	50 av 51 tillfrågade kommuner

3: Har kommunen haft barn till papperslösa som deltagit i gymnasieskolan under läsåret 2013/2014? (Svaret anges i antal kommuner)

Ja	Nej	Vet ej	Totalt antal svarande
15	25	10	50 av 51 tillfrågade kommuner

3a: Ungefär hur många? (Svaret anges i procent)

1 barn	2 barn	4 barn eller fler	Vet ej	Totalt antal svarande
13 %	13 %	20 %	53 %	50 av 51 tillfrågade kommuner

4: Har antalet barn till papperslösa som deltagit i gymnasieskolan blivit fler under läsåret 2013/2014 jämfört med läsåret 2012/2013 (Svaret anges i antal kommuner)

Ja	Nej	Vet ej	Antal svarande
2	30	18	50 av 51 tillfrågade kommuner

5: Gjorde ni några förberedelser inför lagändringen den 1:a juli 2013 som gav barn till papperslösa laglig rätt att gå i skolan? (Svaret anges i antal kommuner)

Ja	Nej	Vet ej	Antal svarande
24	25	1	50 av 51 tillfrågade kommuner

5b: Skulle du kunna beskriva vilka förberedelser ni gjorde? Anser ni att de var tillräckliga?

- Den vanligaste förberedelsen har varit att informera rektorer och skolchefer om lagändringen, ofta på konferenser och möten.
- Ett antal nämner även att man har sett över rutinerna för hanteringen av de gömda barnen/barnen till papperslösa, vissa har tagit fram handlingsplaner
- Merparten bedömer förberedelserna som tillräckliga

5c: Finns det något ni kunde gjort annorlunda?

- Inget tydligt förbättringsområde pekas ut, många kommuner har haft få eller inga papperslösa och har därför svårt att bedöma vad som kunde gjorts annorlunda.

6: I vilken utsträckning tror du att skolorna i din kommun gör en individuell prövning av varje gömt barns behov av utbildning? Svaret anges i antal kommuner)

I mycket hög utsträckning	I viss utsträckning	I mycket liten utsträckning	Ej svar/Vet ej	Antal svarande
35	12	2	1	50 av 51 tillfrågade kommuner

6b: Vad är det som gör att du svarar ...?

- Bland skolchefer finns det en stor tro på att skolorna gör och kan göra individuella utbildningsplaner.
- Individuellt mottagande och bedömning utifrån individens kompetens är en grund i systemet för alla barn.
- Vissa kommuner nämner mottagningssystem och valideringssystem där barnen utvärderas individuellt innan de slussas vidare.
- Kommuner med stor erfarenhet av flyktingmottagande har byggt upp organisationer/rutiner för att hantera detta.

7: Får de papperslösa/gömnda eleverna betyg? (Svaret anges i antal kommuner)

Ja	Nej	Vet ej	Antal svarande
29	17	4	50 av 51 tillfrågade kommuner

Fråga 7b: Hur skulle du säga att skolorna i din kommun hanterar betygsfrågan?

- Vanligtvis sker hantering på liknade sätt som för barn med skyddad identitet, de döljs från allmän statistik och kan inte urskiljas på individnivå.
- Att allt är digitaliserat försvårar hanteringen.
- Vissa har separata system för dessa barn, andra sköter det på papper vid sidan av de digitaliserade systemen.

Fråga 7c: Hur gör man för att säkerställa att det är rätt person som hämtar ut betyget?

- Betyget ges direkt till elev av lärare.
- I vissa fall ges betyget till vårdnadshavare.
- Användande av födelsetal förekommer för att veta att det är rätt person.
- Många skolchefer utgår från att eleverna får betyg men vet inte i detalj hur betygen delas ut då det sker på skolnivå.

8: Har polisen någon gång under läsåret 2013/2014 hämtat ett barn till papperslösa i skolan i din kommun? (Svaret anges i antal kommuner)

Ja	Nej	Vet ej	Antal svarande
2	2	46	50 av 51 tillfrågade kommuner

9: Har polisen någon gång under läsåret 2013/2014 hämtat ett barn till barn till papperslösa/gömt barn i närheten av skolan i din kommun?

Ja	Nej	Vet ej	Antal svarande
-	44	6	50 av 51 tillfrågade kommuner

10: Många barn till papperslösa far illa på olika sätt, det kan röra sig om allt från bristande materiella tillgångar till allvarliga fall av misshandel. Har kommunen upprättat någon rutin för hur man ska hantera barn till papperslösa/gömnda barn som far illa?

Ja	Nej	Vet ej	Antal svarande
12	35	3	50 av 51 tillfrågade kommuner

10b: Kan du beskriva hur ni arbetar med detta? Har exempelvis skolorna ett samarbete med socialtjänsten?

- Specifika rutiner saknas för den här gruppen.
- Barn till papperslösa hanteras som andra barn som far illa och Socialtjänsten kopplas in.
- Ett fåtal nämner att ärendet rent praktiskt hanteras annorlunda och att man tar hänsyn till sekretess.

Textproduktion: Paues Åberg Communications
Referensgrupp: Marika Markovits, Anna Johansson, Inger Ekbohm,
Erica Sandin och Ola Johansson från Stockholms Stadsmission.
Anders Hjern, Karolinska Institutet.
Tryck: Taberg Media Group.
Fotograf: Eyecandy Images/Matton